

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Monika Kratinová

Ochrana slabší strany dle NOZ

(Vymezení slabší strany a specifické nástroje ochrany)

Diplomová práce

Olomouc 2015

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Ochrana slabší strany dle NOZ (Vymezení slabší strany a specifické nástroje ochrany)” vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 6. ledna 2015

Monika Kratinová

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala JUDr. Petru Bezouškovi, Ph.D. za cenné rady, které mi pomohly při zpracování práce. Stejně tak děkuji své rodině a příteli za podporu a pomoc během celé doby studia.

Obsah

Seznam zkratk.....	6
1. Úvod.....	7
2. Pojetí slabší smluvní strany v NOZ	8
2.1 Pojem slabší smluvní strany obecně	8
2.2 Charakteristické znaky slabší smluvní strany	8
2.2.1 Kvalita odborníka a jeho hospodářské postavení	8
2.2.2 Vytváření nebo využití závislosti slabší smluvní strany	9
2.2.3 Rozsah dopadu na subjekty	9
2.3 Spotřebitel vs. slabší smluvní strana	10
2.4 Shrnutí pojmu slabší smluvní strana	11
3. Právní úprava ochrany slabší smluvní strany v NOZ a její funkce.....	13
3.1 Funkce ochrany slabší smluvní strany	13
3.2 Jakým způsobem je ochrana slabší smluvní strany upravena v NOZ.....	14
3.2.1 Autonomie vůle vs. ochrana slabší smluvní strany	14
3.2.2 Zakotvení ochrany slabší smluvní strany v NOZ	15
3.2.2.1 Ochrana slabší smluvní strany jako zásada soukromého práva	15
3.2.2.2 Obecná ochrana slabší smluvní strany v § 433 NOZ.....	17
3.2.2.3 Právní následky porušení § 433 NOZ.....	17
3.3 Závěr kapitoly	18
4. Vybrané prostředky ochrany slabší smluvní strany dle NOZ	19
4.1 Neúměrné zkrácení	19
4.1.1 Neúměrné zkrácení v historii.....	19
4.1.2 Právní úprava neúměrného zkrácení v NOZ	21
4.1.3 Předpoklady pro aplikaci neúměrného zkrácení.....	21
4.1.4 Vyloučení aplikace neúměrného zkrácení	23
4.1.5 Lhůta pro uplatnění neúměrného zkrácení	24
4.1.6 Právní důsledky neúměrného zkrácení	25
4.1.7 Otázka důkazního břemene	28
4.1.8 Závěrem o neúměrném zkrácení.....	29
4.2 Lichva	31
4.2.1 Obecná charakteristika	31
4.2.2 Lichva v historii.....	31

4.2.3	Právní úprava lichvy v NOZ.....	33
4.2.4	Skutková podstata lichevních smluv	34
4.2.4.1	Objektivní předpoklady	34
4.2.4.2	Subjektivní předpoklady	34
4.2.4.2.1	Tíseň.....	35
4.2.4.2.2	Nezkušenost	35
4.2.4.2.3	Rozumová slabost	36
4.2.4.2.4	Rozrušení.....	36
4.2.4.2.5	Lehkomyslnost	36
4.2.4.2.6	Zneužití některého ze subjektivních předpokladů.....	37
4.2.5	Právní následky lichevních smluv	37
4.2.6	Závěrem o lichevních smlouvách	38
4.3	Vztah lichvy a neúměrného zkrácení	40
4.4	Smlouvy uzavírané adhezním způsobem.....	41
4.4.1	Obecná charakteristika smluv uzavíraných adhezním způsobem	41
4.4.2	Základní podmínky ve smlouvách uzavíraných adhezním způsobem	41
4.4.3	Formulářové smlouvy.....	42
4.4.4	Doložky ve smlouvách uzavíraných adhezním způsobem	43
4.4.4.1	Tzv. včleňovací doložky	43
4.4.4.2	Obtížně čitelné a nesrozumitelné doložky	44
4.4.4.3	Zvlášť nevýhodné doložky	45
4.4.5	Kogentnost ustanovení	47
4.4.6	Závěrem o smlouvách uzavíraných adhezním způsobem	47
5.	Závěr	50
	Bibliografie.....	51
	Abstrakt	55
	Summary.....	56
	Seznam klíčových slov/Keywords	57
	Klíčová slova	57
	Keywords.....	57

Seznam zkratek

ABGB – Rakouský občanský zákoník (Das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch), ve znění pozdějších předpisů

BGB – Německý občanský zákoník (Das bürgerliche Gesetzbuch), ve znění pozdějších předpisů

CCQ – Québecký občanský zákoník (Code civil du Québec), ve znění pozdějších předpisů

Důvodový zpráva – důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

LZPS – Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů

NOZ – Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

OSŘ – Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

OR – Švýcarský občanský zákoník (Bundesgesetz betreffend die Ergänzung des Schweizerischen Zivilgesetzbuches), část pátá – závazkové právo (Fünfter Teil: Obligationenrecht), ve znění pozdějších předpisů

OZ – Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

OZO – Císařský patent č. 946/1811 Sb., z. s., obecný zákoník občanský, ve znění pozdějších předpisů

TZ – Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

ÚS – Ústavní soud ČR

Ústava – Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů

1. Úvod

Tématem mé diplomové práce je ochrana slabší smluvní strany dle NOZ, s důrazem na specifické nástroje, které jsou k její ochraně určeny. Rekodifikace soukromého práva do našeho právního řádu přináší řadu rozsáhlých změn a ochrana slabší smluvní strany není v tomto směru výjimkou.

Proto je také jedním z cílů práce popsat, jakým způsobem je obecně ochrana slabší smluvní strany v NOZ upravena a také se pokusím vymezit, v čem spočívá její funkce. Bude také analyzován samotný pojem slabší smluvní strany a to i přesto, že NOZ neobsahuje jeho konkrétní definici. S použitím dikce zákona však určím znaky, které jej mohou charakterizovat.

Dále si v práci kladu za cíl rozebrání vybraných institutů a jejich dopad na ochranu slabší smluvní strany. Pokusím se také odpovědět na otázku, v čem jsou jejich problematické aspekty a jaký je jejich dopad na praxi. Zvolen byl institut neúměrného zkrácení, lichvy a smluv uzavíraných adhezním způsobem.

Ačkoliv se ochrana slabší smluvní strany nejvýrazněji projevuje v ustanoveních na ochranu spotřebitele, nebude této oblasti v práci věnován prostor. Přestože si uvědomuji, že skupina spotřebitelů je jednou ze stěžejních skupin, na něž ochrana slabší smluvní strany dopadá, práce bude zaměřena pouze na obecnou ochranu slabší smluvní strany, kterou NOZ poskytuje a vybrané instituty.

V úvodu této práce bude rozebrán pojem slabší smluvní strany a také vymezen rozdíl, který spočívá mezi ním a pojmem spotřebitel. Následovat bude část, která bude pojednávat o tom, jakým způsobem je obecná ochrana slabší smluvní strany upravena v NOZ. Konkrétně se bude jednat o vyjádření ochrany slabší smluvní strany jako zásady soukromého práva a obecné úpravy ochrany slabší smluvní strany, která je stanovena v § 433 NOZ.

Třetí kapitola bude věnována vybraným institutům, u kterých zhodnotím nejen jejich dopad na ochranu slabší smluvní strany, ale také to, jakým způsobem mohou fungovat v praxi.

2. Pojetí slabší smluvní strany v NOZ

2.1 Pojem slabší smluvní strany obecně

Soukromé právo (na rozdíl od práva veřejného) garantuje, že subjekty mají v právních vztazích rovné postavení. Rovnost je zde však pouze rovností v právním smyslu, bez zřetele k přirozeným rozdílům, které panují mezi lidmi. Existence těchto rozdílů zakládá faktickou nerovnost mezi subjekty právních vztahů. Právní řád tuto nerovnost připouští tím, že pracuje s označením slabší smluvní strana a na mnoha místech jí poskytuje zvýšenou míru ochrany.¹

Přesto ale NOZ konkrétní definici slabší smluvní strany neobsahuje. Cílem práce přesto není přesné vymezení tohoto pojmu. Pokusím se však, s použitím dikce zákona, určit ty znaky, které mohou slabší smluvní stranu charakterizovat. Krom toho bude v rámci této části práce odlišen pojem slabší smluvní strana od pojmu spotřebitele. Spotřebitele je totiž možno vnímat pouze jako jednu (byť jednu z nejpodstatnějších) ze skupin subjektů, na kterou se ochrana poskytnutá NOZ pro slabší smluvní stranu vztahuje.

2.2 Charakteristické znaky slabší smluvní strany

Přesto, že je v § 433 NOZ stanovena pouze obecná ochrana slabší smluvní strany,² lze právě z něj dovodit znaky, kterými je možno slabší smluvní stranu popsat. Ustanovení § 433 odst. 1 NOZ tedy stanovuje, že *„kdo jako podnikatel vystupuje vůči dalším osobám v hospodářském styku, nesmí svou kvalitu odborníka ani své hospodářské postavení zneužít k vytváření nebo využití závislosti slabší strany a k dosažení zřejmé a nedůvodné nerovnováhy ve vzájemných právech a povinnostech stran.“*³

2.2.1 Kvalita odborníka a jeho hospodářské postavení

V § 433 odst. 1 NOZ je stanoven zákaz zneužití kvality odborníka nebo jeho hospodářského postavení. Pro pozici podnikatele je ale přirozené, že tento zná obor, ve kterém podniká a předpokládají se u něj i určité schopnosti a dovednosti. Nicméně, to samo o sobě není v rozporu s právním řádem. Ustanovení § 433 odst. 1 NOZ ale bude na podnikatele dopadat v případě, kdy těchto svých kvalit, respektive fakticky silnějšího postavení zneužije.

¹ PELIKÁN, Robert, PELIKÁNOVÁ, Irena. In ŠVESTKA, Jiří (ed). *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014, s. 31-40.

² Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku. *Ministerstvo spravedlnosti* [online]. [cit. 20. listopadu 2014]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

³ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Opačně je to u slabší smluvní strany, kde ona zmíněná kvalita odborníka a hospodářské postavení musí absentovat.

Tato zákonná úprava však musí být posuzována v kontextu konkrétního právního vztahu, který mezi stranami vznikne. Odbornost osoby v určitém odvětví totiž není automatickým předpokladem pro odvětví jiné. Totéž platí pro hospodářské postavení subjektů. Může tedy nastat situace, že tytéž dva subjekty by mohly být v rámci určitého právního vztahu silnější a slabší stranou a rámci jiného právního vztahu by jejich postavení mohlo být rovnocenné, popřípadě by se jejich role mohly zcela obrátit.

2.2.2 Vytváření nebo využití závislosti slabší smluvní strany

Dalším znakem, kterým je možno slabší smluvní stranu popsat je, že podnikatel svou odbornost nebo hospodářské postavení zneužije ve smyslu § 433 odst. 1 NOZ k vytváření nebo využití závislosti slabší smluvní strany. Tato závislost slabší smluvní strany je poté tím znakem, který ji charakterizuje.

Zákon ovšem nezakazuje, aby podnikatel svým působením v rámci účasti v hospodářské soutěži přivodil (vytvořil) subjektům závislost na svých službách, produktech apod. V rozporu s § 433 odst. 1 NOZ ovšem bude jednat za situace, pokud takovouto závislost bude způsobovat slabší smluvní straně tím, že využije své odbornosti nebo hospodářského postavení. Stejně tak je pro něj zakázáno, aby závislosti slabší smluvní strany využil ku svému prospěchu.⁴

Otázkou zůstává, jakým způsobem bude toto uplatňováno v praxi. Podnikateli bude muset být prokázáno, že svou odbornost a hospodářské postavení zneužil pro to, aby vytvořil nebo využil závislost slabší smluvní strany a tím dosáhl pro sebe nedůvodné nerovnováhy. Tedy bude muset býti prokázána existence určité zlé víry na jeho straně.⁵

2.2.3 Rozsah dopadu na subjekty

Znak další spatřuji v § 433 odst. 2 NOZ. Tento říká, že „*slabší smluvní stranou je vždy osoba, která vůči podnikateli v hospodářském styku vystupuje mimo souvislost s vlastním podnikáním.*“⁶ Použitím slova „osoba,“ které nenese žádný přívlastek, je možno dovodit, že za slabší smluvní stranu nebude považována pouze osoba fyzická, ale bude dopadat také na

⁴ LASÁK, Jan. In LAVICKÝ, Petr (ed). *Občanský zákoník I. Obecná část (§1-654). Komentář.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1652.

⁵ Tamtéž.

⁶ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

osoby právnické a podnikající fyzické osoby. Tato možnost není prozatím vyvrácena ani zákonem a ani právní teorie a judikatura se k ní nestaví odmítavě. Mimo to je toto tvrzení také možno opřít o fakt, že v případě, že by zákonodárce chtěl podnikatele jako slabší smluvní stranu vyloučit, udělal by to výslovně, stejně jako u jiných institutů,⁷ dle kterých ochrana podnikateli nepřísluší a nemůže se jí dovolávat. Dalším charakteristickým znakem je tedy to, že za slabší smluvní stranu nelze považovat pouze člověka, fyzickou osobu, ale je možné, aby byla ochrana dle § 433 odst. 1 poskytnuta také podnikateli a to jak fyzické, tak právnické osobě.

2.3 Spotřebitel vs. slabší smluvní strana

V rámci této části práce bude popsán rozdíl mezi pojmem slabší smluvní strana a pojmem spotřebitel. Přestože v OZ byla ochrana slabší smluvní strany vyjádřena prostřednictvím ustanovení na ochranu spotřebitele, v NOZ tomu tak není a proto tyto dva pojmy nelze ztotožňovat. Spotřebitel je sice ve smyslu § 433 odst. 2 NOZ považován za slabší smluvní stranu, ovšem není to jediná skupina subjektů, které tato ochrana náleží. Slabší smluvní strana je totiž pojmem rozsáhlejším a vztahuje se na širší okruh subjektů.

Důvodová zpráva k tomu uvádí, že „*slabší stranou není jen spotřebitel, nájemce nebo zaměstnanec, na kterého se v této souvislosti pomýšlí nejčastěji, ale také nezletilý, zdravotně postižený, neprofesionál ve vztahu k profesionálovi nebo napadený člověk – a ovšem každý, kdo se ocitne v pozici, kterou sám není schopen ovlivnit nebo kontrolovat.*“⁸ Z toho vyplývá, že spotřebitel jako takový, „*bude v zásadě vždy slabší stranou ve smyslu § 433 odst. 2 a ochrana slabší strany (například v podmínkách smluv uzavíraných adhezním způsobem), se tak přímo aplikuje i na spotřebitele.*“⁹

K tomuto je třeba dodat, že tomu tak bude, pokud nebude prokázán opak. Ustanovení § 433 odst. 2 NOZ totiž zakládá vyvratitelnou právní domněnku. V případě ale, že bude tato domněnka vyvrácena a spotřebitele nebude možno požadovat za slabší smluvní stranu, bude mu stále náležet ochrana, která mu přísluší z titulu spotřebitele.¹⁰ Ochrana spotřebitele je tedy pouze jedním z projevů ochrany slabší smluvní strany navenek.

⁷ Ustanovení § 1797 NOZ.

⁸ Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku. *Ministerstvo spravedlnosti* [online]. [cit. 20. listopadu 2014]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

⁹ LASÁK, Jan. In LAVICKÝ, Petr (ed). *Občanský zákoník I. Obecná část (§1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1653.

¹⁰ Ustanovení §1810 a násl. NOZ

Dalším rozdílem je výslovné zakotvení pojmu. Jak již bylo popsáno výše, zákon neobsahuje konkrétní definice pojmu slabší smluvní strana, kdežto pojmu spotřebitele ano. Tu je možno nalézt v § 419 NOZ, který stanovuje, že „*spotřebitelem je každý člověk, který mimo rámec své podnikatelské činnosti nebo mimo rámec samostatného výkonu svého povolání uzavírá smlouvu s podnikatelem nebo s ním jinak jedná.*“¹¹ Patrný rozdíl je také v tom, na koho dopadá ustanovení § 419 NOZ a ustanovení na ochranu slabší smluvní strany. Za spotřebitele je považován člověk, tedy vždy pouze a jedině fyzická osoba. A jak již bylo popsáno výše, zákon výslovně nevyklučuje, aby za slabší smluvní stranu byl považován také podnikatel (tímto je myšleno jak podnikatel fyzická, tak právnická osoba) a nikoliv tedy pouze fyzická osoba. Vymezení pojmu slabší smluvní strany bude tedy vždy širší a bude dopadat na větší okruh adresátů, než ustanovení týkající se ochrany spotřebitele. Co se týká silnější strany, není pochyb o tom, co chtěl zákonodárce vyjádřit. Touto stranou bude vždy podnikatel.

2.4 Shrnutí pojmu slabší smluvní strana

Přestože NOZ neposkytuje zákonnou definici pojmu slabší smluvní strana, jeví se toto řešení zákonodárce jako velmi zdařilé. Domnívám se, že v tomto případě není zcela reálně možné vytvořit ideální a komplexní definici. Přesněji takovou, která by dopadala na všechny případy, jenž mohou nastat. Obecné vymezení slabší smluvní strany, které je stanoveno v § 433 NOZ, však umožňuje dovodit alespoň základní znaky, kterými se slabší smluvní strana může vyznačovat.

Těmito znaky jsou absence odbornosti a hospodářského postavení slabší smluvní strany, dále musí dojít k vytvoření nebo využití závislosti slabší smluvní strany stranou silnější. Slabší smluvní strana se také vyznačuje tím, že jí je jak fyzická, tak právnická osoba, podnikatel i nepodnikatel, čili každý, „*kdo v hospodářském styku vystupuje mimo souvislost s vlastním podnikáním.*“¹²

Spotřebitel bude považován za slabší smluvní stranu dle § 433 odst. 2 NOZ vždy, pokud tedy nebude prokázán opak. Ovšem není to jediná skupina subjektů, na které bude ochrana poskytovaná právním řádem dopadat. Široké vymezení slabší smluvní strany v NOZ a to, že je ochrana vztažena také na podnikatele značí, že postupně dochází k posilování ochrany pro tyto subjekty.

¹¹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹² Tamtéž.

Striktní vymezení pojmu by v konečném důsledku mohlo znamenat značnou tvrdost vůči adresátům právní normy. Tím, že není stanoven taxativní výčet znaků, zůstane na soudní instanci posouzení toho, zda subjekt slabší smluvní stranou je, či nikoliv. Velkou roli bude v rámci sporu hrát dokazování. Především pro ty, kteří běžně nejsou považováni za slabší smluvní stranu, tedy podnikatele. Předpokládám, že bude jistě v rámci sporu velmi obtížné dokázat, že přesto, že jsou obě strany podnikateli, má být jedna z nich považována za tu slabší. Zvláště, pokud se jejich předmět podnikání bude týkat téhož oboru.

3. Právní úprava ochrany slabší smluvní strany v NOZ a její funkce

3.1 Funkce ochrany slabší smluvní strany

Než se budu podrobněji zabývat tím, jakým způsobem je ochrana slabší smluvní strany v NOZ upravena, považuji za důležité osvětlit, proč je vlastně tento institut do právní úpravy začleněn, tedy v čem spočívá jeho funkce.

Cílem této kapitoly však není jednoznačné zodpovězení otázky, zdali má vůbec slabší smluvní strana být chráněna, z jakého důvodu a v jaké míře. Domnívám se, že jednoznačná odpověď neexistuje, jelikož každý jednotlivec vnímá míru, jakou by měl stát zasahovat do právních vztahů individuálně. Stanovit hranici, kdy je vměšování se státu žádoucí a kdy již ne, je tudíž objektivně nemožné, pokud by byl brán v potaz názor každého individua. Proto je nikoliv na každém jednotlivci, ale na dané skupině z nich vytvořené, aby společnými silami a politickým tlakem tuto hranici pomohly určit a tím bylo zabezpečeno správné fungování společnosti jako celku.

Při zdůvodnění zakotvení ochrany slabší smluvní strany do právního řádu je možno vycházet z názoru Hurdíka, který na tuto problematiku nahlíží tak, že „ochrana slabší smluvní strany představuje princip, který souvisí jak se svobodou, tak i s rovností. Cílem je dosažení vyvážené pozice, tj. spravedlnosti, ekvity či rovnováhy zúčastněných zájmů.“¹³

Dle tohoto vyjádření by tedy funkce ochrany slabší smluvní strany spočívala tedy v tom, aby oné spravedlnosti bylo dosaženo a to mezi sice právně, nikoliv však fakticky rovnými subjekty.

Přestože je ale slabší jedinec chráněn, silnější není nikterak omezován. Pouze je jeho jednání korigováno do té míry, aby výsledný právní vztah, který mezi stranami vznikne, nebyl nepřiměřeně nespravedlivý. Jako onu nepřiměřenou nespravedlnost je totiž možné vnímat právě rovné právní postavení subjektů, které nereflektuje individuální vlastnosti jednotlivců a všechny staví na teoreticky stejnou úroveň.

Ovšem společnost takováto není. Rozdílnost mezi lidmi spočívá v mnoha faktorech, ať už je to vzdělání, společenské postavení, odbornost, či pouhá znalost právního řádu. A přestože již stará římská zásada říká, že neznalost práva neomlouvá a každý by si měl hledět svých práv a starat se o ně, tak právě právní řád by neměl poskytovat prostor pro to, aby jeho

¹³ HURDÍK, Jan, LAVICKÝ, Petr. *Systém zásad soukromého práva*. 1. vydání. Brno: MuniPress, 2010, s. 120.

doslovná a praktická aplikace vedla k jím nezamýšleným výsledkům, tedy zneužití práva jako takového.

Selucká k tomu dodává, že „*pokud právo neposkytne ochranu slabším stranám soukromoprávních vztahů, zpronevěří se tím svému základnímu poslání, tj. prosazování spravedlnosti do společenských vztahů.*“¹⁴ Z toho vyplývá tedy závěr, že oním důvodem zakotvení ochrany slabší smluvní strany je vlastně dosažení spravedlnosti mezi fakticky nerovnými subjekty a tím zajištění stability v celé společnosti. A míra ochrany, která má být slabší smluvní straně poskytována, bude určena konsenzem subjektů ve vzájemné interakci.

V konečném důsledku je tedy důvodem ochrany slabší smluvní strany nastolení spravedlnosti. A právě toto její zakotvení vede k tomu, že se sama tato ochrana slabší smluvní strany stává vlastně oním projevem spravedlnosti ve společnosti.

3.2 Jakým způsobem je ochrana slabší smluvní strany upravena v NOZ

Tato část práce bude pojednávat o tom, jakými způsoby je ochrana slabší smluvní strany upravena v NOZ. Přesto, že je její zakotvení v NOZ relativně široké, bude v rámci této části práce popsána pouze obecná ochrana slabší smluvní strany. Specifické instituty (lichva, neúměrné zkrácení a smlouvy uzavírané adhezním způsobem) budou upraveny dále, v samostatných kapitolách.

3.2.1 Autonomie vůle vs. ochrana slabší smluvní strany

Důvodem ochrany slabší smluvní strany, jak již bylo popsáno výše, je tedy nastolení spravedlnosti, kterou je vyrovnána faktická nerovnost mezi subjekty v právních vztazích. Ovšem tím, že právní řád slabší stranu chrání, tak na druhou stranu přece jen zasahuje do jejich autonomie vůle. Důvody tohoto zásahu jsou sice vysvětleny v předcházejících odstavcích, na tomto místě ale přesto považuji za důležité dále ještě vysvětlit, jakým způsobem je vyřešena otázka vztahu ochrany slabší smluvní strany a autonomie vůle stran.

Jelikož NOZ posiluje autonomní vůli stran,¹⁵ tak se může zdát, že zákonodárce spíše než k ochraně slabší smluvní strany inklinuje k pravému opaku. Není tomu ovšem tak a to hned ze dvou důvodů. Prvním důvodem je, že zákon obecně není možno vykládat izolovaně jen s odkazem na konkrétní ustanovení, ale je potřeba jej vnímat jako celek. Důvodová zpráva

¹⁴ SELUCKÁ, Markéta. *Ochrana spotřebitele v soukromém právu*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 13.

¹⁵ Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku. *Ministerstvo spravedlnosti* [online]. [cit. 20. listopadu 2014]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

dále totiž uvádí, že NOZ se také hlásí k rozumné ochraně slabší smluvní strany jako k jednomu ze svých cílů.¹⁶ Z toho je tedy možno vydedukovat, že přestože se autoři NOZ rozhodli posílit autonomii vůle stran, tak také neopomněli výslovně zakotvit ochranu slabší smluvní strany.¹⁷

Na toto přímo navazuje důvod druhý, proč není možno se domnívat, že slabší smluvní straně není poskytnuta řádná ochrana. Tímto je míněno, že právě proto, že je slabší smluvní straně garantován určitý prostor již v úvodních ustanoveních, o kterých bude dále pojednáno, je její autonomie vůle vlastně posílena.

Autonomie vůle přichází totiž v úvahu pouze tam, kde je vzájemné postavení subjektů rovné, proto je také tato zásada vlastní pouze soukromému právu. Rovnost je zde ovšem pojímána jako rovnost právní, nikoliv rovnost faktická. A tím, že zákonodárce dá větší prostor ochraně slabší smluvní strany, posiluje tím zároveň její fakticky rovné postavení. Dokládá to také Hurdík,¹⁸ který autonomii vůle stran spatřuje v čl. 1 odst. 1 LZPS. Zde je stanoveno, že: „*lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech.*“¹⁹ V případě tedy, že autonomie vůle stran je vyjádřena právě v této svobodě a rovnosti, je možno konstatovat, že ochrana slabší smluvní strany a autonomie vůle nemusí jít proti sobě, nýbrž se mohou vzájemně doplňovat.

3.2.2 Zakotvení ochrany slabší smluvní strany v NOZ

3.2.2.1 Ochrana slabší smluvní strany jako zásada soukromého práva

Hned v úvodních ustanoveních NOZ vyjadřuje zásady, na kterých je vybudován. Nejenže jsou tyto považovány za stavební kameny²⁰ každého právního řádu, ale také pomáhají lépe pochopit vlastní smysl a podstatu práva jako takového. Plněním funkce interpretačního vodítka jsou důležité pro řešení sporných otázek a velmi výraznou roli hrají také v legislativním procesu. V konečném důsledku poté napomáhají k právní jistotě a vedou ke stabilitě celého systému a tím zároveň poskytují základ dobře fungujícímu právnímu státu.

Ochrana slabší smluvní strany je v NOZ vyjádřena jako jedna z těchto zásad, konkrétně v § 3 odst. 2 písm. c) NOZ. Zde je stanoveno, že „*nikdo nesmí pro nedostatek věku,*

¹⁶ Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku. *Ministerstvo spravedlnosti* [online]. [cit. 20. listopadu 2014]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ HURDÍK, Jan, LAVICKÝ, Petr. *Systém zásad soukromého práva*. 1. vydání. Brno: MuniPress, 2010, s. 95.

¹⁹ Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů.

²⁰ PELIKÁN, Robert, PELIKÁNOVÁ, Irena. In ŠVESTKA, Jiří (ed). *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014, s. 25.

*rozumu nebo pro závislost svého postavení utrpět nedůvodnou újmu; nikdo však také nesmí bezdůvodně těžit z vlastní neschopnosti k újmě druhých.*²¹

Tato zásada je jedním z projevů zásady *neminem laedere*, jejíž úpravu lze nalézt v § 3 odst. 1 NOZ. Důvodem toho, že se tvůrci NOZ rozhodli včlenit ochranu slabší smluvní strany již do zásad je ten, že přestože jsou strany právně rovné, fakticky tomu tak v životě člověka být nemůže.

Proto také tato zásada dopadá na poměrně široký okruh subjektů. Jde o takovou skupinu osob, které mají určitý hendikep a jejichž schopnost právně jednat je narušena. Kvůli tomu nemohou být v právním vztahu rovnocennými partnery. Avšak z tohoto jejich hendikepu nesmí nikdo těžit a proto je nepřípustné, aby smlouva byla pro jednu ze stran (myšleno stranu slabší) nevýhodná jen z důvodu, že tato strana objektivně nebyla schopná si vyjednat rovnocenné podmínky. Na druhou stranu, nevýhodnost smlouvy jen z důvodu jakési neobratnosti či neschopnosti strany (nikoliv jejího faktického postavení) nezakládá rozpor s § 3 odst. 2 písm. c) NOZ.²²

Eliáš k tomu dodává, že kdo je slabší, zasluhuje si vyšší míru ochrany.²³ Není tím ale myšleno, že by ochrana slabší smluvní strany musela být absolutní. Jelikož pouze bdělým náležejí práva, nalezneme v NOZ také limitaci výše zmíněného § 3 odst. 2 písm. c) NOZ.

Omezení této zásady obsahuje § 4 odst. 1 NOZ. Zde je stanoveno, že „*se má za to, že každá svéprávná osoba má rozum průměrného člověka i schopnost užívat jej s běžnou péčí a opatrností a že to každý od ní může v právním styku důvodně očekávat.*“²⁴ Toto ustanovení je konstruováno jako vyvratitelná právní domněnka, tedy to jsou takové, které „*jsou pokládány za existující až do té doby, pokud se nezjistí opak.*“²⁵ Využití právních domněnek je v zákoně využíváno z důvodu, aby právní norma nebyla aplikována čistě formálně a neměla za následek přílišnou tvrdost a strohost v rámci praktického využití.

²¹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

²² LAVICKÝ, Petr. In LAVICKÝ, Petr (ed). *Občanský zákoník I. Obecná část (§1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 59.

²³ ELIÁŠ, Karel. Nový občanský zákoník ve sbírce zákonů. *Právní rozhledy*, 2012, roč. 20, č. 7, s. 229-235.

²⁴ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

²⁵ HENDRYCH, Dušan a kol. *Právní slovník*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 171.

3.2.2.2 Obecná ochrana slabší smluvní strany v § 433 NOZ

Další místem, kde je ochrana slabší smluvní strany v NOZ upravena, je § 433. Toto ustanovení „zakotvuje obecnou ochranu slabší smluvní strany“²⁶ a je tedy ustanovením základním, od něž se dále „odvíjí podrobnější úprava ochrany slabší smluvní strany.“²⁷

Přestože definice toho, kdo má být za slabší smluvní stranu považován, není v rámci zákona výslovně stanovena, bylo ustanovení § 433 NOZ využito v předcházející části práce ke stanovení základních znaků, které mohou slabší smluvní stranu charakterizovat. Proto se v této kapitole budu zabývat již pouze konkrétními následky, které budou následovat při jeho porušení.

3.2.2.3 Právní následky porušení § 433 NOZ

Samotné ustanovení § 433 odst. 1 NOZ nestanovuje konkrétní sankci v případě, že bude porušeno a proto je pro zjištění právních následků takového porušení nutno vycházet z obecných ustanovení zákona. V první řadě bude na jednání, které odporuje § 433 odst. 1 NOZ dopadat ustanovení § 6 odst. 2 NOZ, které říká, že „nikdo nesmí těžit ze svého nepoctivého nebo protiprávního činu.“²⁸

Ovšem samotná skutečnost, že právní jednání bude v rozporu s § 433 NOZ nestačí a neplatné bude pouze v případě, že „to smysl a účel zákona vyžaduje.“²⁹ NOZ se staví k neplatnosti tak, že spíše se má na právní jednání hledět jako na platné než jako na neplatné, z čehož je možné vydedukovat, že se na jednání, které bude v rozporu s § 433 odst. 1 NOZ bude vztahovat s největší pravděpodobností neplatnost relativní dle § 586 odst. 1 NOZ³⁰ a subjekt se této neplatnosti bude muset dovolat.

Přesto ale není zcela vyloučeno, že by mohlo být také označeno za neplatné absolutně dle § 588 NOZ. Bylo by tak tomu v případě, kdy by toto jednání zakládalo zjevný rozpor s dobrými mravy.³¹

Dalším možným následkem je povinnost k náhradě škody či jiné újmy dle § 2910 NOZ, popřípadě také předšmluvní odpovědnost dle § 1728 a násl. NOZ. Ovšem vzhledem

²⁶ Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku. *Ministerstvo spravedlnosti* [online]. [cit. 20. listopadu 2014]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

²⁷ Tamtéž.

²⁸ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

²⁹ Tamtéž.

³⁰ LASÁK, Jan. In LAVICKÝ, Petr (ed). *Občanský zákoník I. Obecná část (§1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1652.

³¹ HAVEL, Bohumil. In MELZER, Filip (ed). *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek III*. 1. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 36-37.

k tomu, že náhrady škody je možné se vzdát, bude nezbytně nutné také i v tomto případě zkoumat, zdali toto vzdání se náhrady škody, nebude samo o sobě v rozporu s § 433 NOZ.³²

3.3 Závěr kapitoly

Funkce ochrany slabší smluvní strany spočívá v nastolení spravedlnosti mezi sice právně, ovšem ne fakticky rovnými subjekty. Zároveň přispívá ke stabilitě společnosti a v konečném důsledku se ochrana slabší smluvní strany stává samotným projevem oné spravedlnosti.

Avšak v případě, že je slabší smluvní strana ochraňována, je zároveň zasahováno do autonomie vůle smluvních stran. NOZ přitom stojí na dvou principech. Na jednu stranu se hlásí k rozumné míře ochrany slabší smluvní strany a na stranu druhou také posiluje autonomii vůle stran. Je však potřeba si uvědomit, že ochrana slabší smluvní strany a autonomie vůle stran se mohou vzájemně doplňovat tím, že právě proto, že je slabší smluvní strana chráněna, je jí zároveň poskytnut širší prostor pro její realizaci v právních vztazích.

NOZ upravuje ochranu slabší smluvní strany již v úvodních ustanoveních, konkrétně v § 3 odst. 2 písm. c), kde je vyjádřena jako zásada soukromého práva. Díky tomu je chráněn poměrně široký okruh subjektů, přesto však tato ochrana není neomezená. Vyvratitelná právní domněnka obsažená v § 4 odst. 1 NOZ představuje právě toto omezení.

Generální klauzuli ochrany slabší smluvní strany obsahuje NOZ v § 433. Pro praxi budou podstatné především právní následky porušení tohoto ustanovení. Vzhledem ke koncepci NOZ je možné se domnívat, že následkem jednání, které bude v rozporu s § 433 odst. 1 NOZ, bude neplatnost relativní a subjekt se této neplatnosti bude muset dovolat.

Přesto, že je zakotvení slabší smluvní strany v NOZ výraznější, než v OZ, kde bylo upraveno především v rámci ustanovení na ochranu spotřebitele, otázkou stále zůstává, jakým způsobem naleznou tato ustanovení uplatnění v praxi. Je možné se domnívat, že minimálně v prvních letech účinnosti NOZ budou hrát stěžejní roli soudy a jejich rozhodovací činnost a na strany vzniknuvšího sporu bude kladen větší tlak ohledně dokazování.

³² HAVEL, Bohumil. In MELZER, Filip (ed). *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek III.* 1. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 36-37.

4. Vybrané prostředky ochrany slabší smluvní strany dle NOZ

Tato část práce bude zaměřena na specifické vybrané instituty, ve kterých se výrazným způsobem ochrana slabší smluvní strany projevuje. Dlouhodobá absence zakotvení institutů v naší právní úpravě může v praxi způsobovat problémy. Proto je také jedním z cílů této kapitoly vymežit problematické aspekty nové právní úpravy a zhodnotit nejen jejich dopad na ochranu slabší smluvní strany, ale také to, jakým způsobem mohou fungovat v praxi.

4.1 Neúměrné zkrácení

Institut neúměrného zkrácení (*laesio enormis*) se do naší právní úpravy vrací po mnoha desetiletích. V rámci této kapitoly nejprve vymezím historický kontext tohoto institutu a dále se budu věnovat aktuálně účinné úpravě v NOZ.

4.1.1 Neúměrné zkrácení v historii

Neúměrné zkrácení je tradičním právním institutem, který byl znám již ve starověkém Římě. Je odrazem zásady *pretium debet esse iustum*, tedy „cena má být spravedlivá.“³³ Dále jej můžeme spatřit v Justiniánově kodifikaci³⁴ a následně byl zakotven také v OZO pod názvem zkrácení přes polovici.³⁵

Obecná úprava je v OZO upravena v § 943. Zde je stanoveno, že *„jestliže při dvoustraně zavazujících jednáních jedna strana neobdržela od druhé strany na obecné ceně ani polovinu toho, co jí dala, dává zákon poškozené straně právo žádati zrušení a uvedení do předešlého stavu. Druhé straně přísluší však právo jednání zachovati v platnosti tím, že je ochotna nahradit úbytek až do výše obecné hodnoty. Nepoměr hodnoty se posuzuje podle doby, kdy bylo jednání smluveno.“*³⁶

Ustanovení § 943 OZO je do jisté míry obdobné jako úprava neúměrného zkrácení v NOZ. Společnými jmenovateli jsou nepoměr, který je mezi vzájemným plněním a protiplněním stran a dále možnost zkracující strany zachovat smlouvu v platnosti v případě, že straně zkrácené doplní to, oč byla zkrácena. Stejný je také okruh subjektů, na které institut

³³ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 252.

³⁴ Tamtéž.

³⁵ Císařský patent č. 946/1811 Sb., z. s., obecný zákoník občanský, ve znění pozdějších předpisů.

³⁶ Tamtéž.

laesio enormis dopadá. OZO, stejně jako NOZ vylučují možnost dovolání se jej podnikatelem.³⁷

Rozdílnost mezi nimi spočívá především ve stanovení hodnoty protiplnění, kdy NOZ nechává hranici volně vyjádřenou souslovím „hrubý nepoměr,“ kdežto OZO stanoví, že laesio enormis přichází v úvahu tehdy, když hodnota jednoho plnění nedosáhne ani poloviny hodnoty plnění druhého. Dále se úprava v OZO a NOZ liší ve stanovení lhůty pro možnost se neúměrného zkrácení dovolat.

Velmi obdobně je také v OZO upravena oblast, kdy je dovolání se zkrácení přes polovici vyloučeno. V § 935 OZO je uvedeno, že „*tento právní prostředek nemá však místa, jestliže někdo výslovně se ho zřekl, anebo prohlásil, že věc přejímá ze zvláštní obliby za mimořádnou cenu; jestliže souhlasil s nepřiměřenou cenou, ačkoliv mu pravá cena byla známa; dále jestliže z poměru osob dlužno za to míti, že chtěly uzavřít smlouvu smíšenou úplatnou a bezplatnou, konečně jestliže věc byla soudně dražbou prodána.*“³⁸

OZO pozbyl své účinnosti v roce 1950, kdy se také z právní úpravy na našem území institut neúměrného zkrácení vytratil. V následujícím občanském zákoníku³⁹ již neúměrné zkrácení upraveno nebylo a opětovně jej neupravoval ani OZ.

Stejně tak soudní praxe nezakotvila institut neúměrného zkrácení judikatorně a pouhý nepoměr mezi hodnotou vzájemného plnění a protiplnění sám o sobě nemohl mít za následek neplatnost právního jednání.⁴⁰ Dokládá to také usnesení Nejvyššího soudu, který vyjádřil názor, že „*platné právo nemá žádné ustanovení o sjednání příliš nízké kupní ceny (laesio enormis), pokud taková cena není v rozporu s cenovými předpisy.*“⁴¹

Nutno ovšem poukázat také na další usnesení z roku 2010, kde sice opětovně Nejvyšší soud vyjádřil, že „*platné právo neobsahuje institut neúměrného zkrácení řešící případy, kdy došlo ke sjednání příliš nízké kupní ceny, pokud taková cena není v rozporu s cenovými předpisy.*“⁴² Na druhou stranu ale také dodal, že „*nelze ovšem vyloučit, že okolnost hrubého nepoměru plnění jedné ze stran k tomu, co poskytla druhá strana, může ve spojitosti s dalšími okolnostmi daného případu (nikoliv však sama o sobě) již naplňovat znaky jednání*

³⁷ NOŽIČKA, Josef. In SEDLÁČEK, Jaromír (ed). *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl čtvrtý (§§859 až 1089)*. Praha: V. Linhart, 1936. s. 392.

³⁸ Císařský patent č. 946/1811 Sb., z. s., obecný zákoník občanský, ve znění pozdějších předpisů.

³⁹ Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁴⁰ PETROV, Jan. In HULMÁK, Milan (ed). *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§1721-2054)*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 315.

⁴¹ Usnesení Nejvyššího soudu 30 Cdo 1776/2007 ze dne 17. června 2008 (získáno 20. listopadu 2014 z <http://nsoud.cz/>).

⁴² Usnesení Nejvyššího soudu 30 Cdo 1653/2009 ze dne 31. srpna 2010 (získáno 20. listopadu 2014 z <http://nsoud.cz/>).

*kolidujícího s dobrými mravy.*⁴³ Tímto se snažil vymezit způsob, jakým se měla rozhodovací praxe soudů ubírat.

V případech, kdy jedna strana uzavřela smlouvu pro ni nápadně nevýhodnou, mohla se tedy dovolat neplatnosti dle § 39 OZ pro rozpor s dobrými mravy. V OZ ale, jak již bylo zmíněno v judikatuře Nejvyššího soudu, pouze nápadný nepoměr nezpůsobil jako takový neplatnost smlouvy, musela zde tedy přistoupit kumulativně další jiná okolnost, aby smlouva mohla být prohlášena za neplatnou.

Výslovné zakotvení institutu neúměrného zkrácení mění tedy právní úpravu tím způsobem, že *„hrubý nepoměr mezi hodnotou plnění a protiplnění nyní může sám o sobě vést k soudnímu zásahu do smlouvy dle komentovaného § 1793.*⁴⁴

Slabší mluvní strana se díky tomu ocitne v jednodušším postavení, jelikož nebude třeba, aby přistoupila další okolnosti, která by až společně s hrubým nepoměrem zakládala možnost obrany proti smlouvě, kde je vzájemné plnění a protiplnění mezi stranami hrubě nepoměrné. V tomto kontextu je patrné, že znovuzavedení neúměrného zkrácení do právního řádu značí tendence k poskytnutí vyšší míry ochrany slabší smluvní straně.

4.1.2 Právní úprava neúměrného zkrácení v NOZ

NOZ upravuje institut neúměrného zkrácení v § 1793 až § 1795. Definici lze spatřit v § 1793, který v prvním odstavci stanoví, že *„zavázeli-li se strany k vzájemnému plnění a je-li plnění jedné ze stran v hrubém nepoměru k tomu, co poskytla druhá strana, může zkrácená strana požadovat zrušení smlouvy a navrácení všeho do původního stavu, ledaže jí druhá strana doplní, oč byla zkrácena, se zřetelem k ceně obvyklé v době a místě uzavření smlouvy. To neplatí, pokud se nepoměr vzájemných plnění zakládá na skutečnosti, o které druhá strana nevěděla ani vědět nemusela.*⁴⁵

4.1.3 Předpoklady pro aplikaci neúměrného zkrácení

Právní úprava neúměrného zkrácení dopadá pouze na smlouvy, které zavazují k vzájemnému plnění stran. Zákon však nevymezuje konkrétní smluvní typy, na které je možno jej aplikovat, avšak je nutné, aby k možnosti dovolání se neúměrného zkrácení byl přítomen jak předpoklad objektivní, tak subjektivní. Za subjektivní předpoklad je možno

⁴³ Usnesení Nejvyššího soudu 30 Cdo 1653/2009 ze dne 31. srpna 2010 (získáno 20. listopadu 2014 z <http://nsoud.cz/>).

⁴⁴ PETROV, Jan. In HULMÁK, Milan (ed). *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§1721-2054). Komentář.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 315.

⁴⁵ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

považovat schopnost rozpoznání hodnoty vzájemného plnění zkracujícím. V opačném případě, pokud by se „*nepoměr vzájemných plnění zakládal na skutečnosti, o které druhá strana nevěděla ani vědět nemusela*“,⁴⁶ nelze poté hovořit o neúměrném zkrácení a dovolávat se ho.

Objektivním předpokladem je poté hrubý nepoměr mezi vzájemným plněním a protiplněním. Co hrubý nepoměr znamená, ovšem dále není rozvedeno.⁴⁷

Na takovéto řešení je možná nazírat ze dvou úhlů. Na jednu stranu může takto neurčitý právní pojem znamenat značnou právní nejistotu pro subjekty právních vztahů. Ovšem na stranu druhou by striktně stanovená hranice jedné poloviny, jako byla upravena v OZO nebo je upravena v rakouském ABGB, mohla vést k nepřiměřeným tvrdostem v konkrétních právních vztazích.⁴⁸ Nehledě na to, že by také mohlo docházet k legálnímu obcházení zákona, kdy by smlouvy byly uzavírány těsně pod tuto hranici a tím by se strana, která má v úmyslu svého spolukontrahenta zkrátit, vyhnula možnému postihu dle § 1793 NOZ.

Jako přínosný pro praxi pokládám názor Petrova, který navrhuje „*omezit právní nejistotu tak, že východisko bude představovat právě hranice jedné poloviny a soudy se od ní odchýlí, jen jsou-li pro to zvláštní důvody, které by v odůvodnění soudního rozhodnutí měly být zvlášť popsány*“.⁴⁹

I přes výše zmíněné se domnívám, že zákonodárce mohl být při vymezení pojmu důslednější. Ne však v rámci zákonné úpravy, ale v případě důvodové zprávy. Zde mohl být konkrétněji vymezen směr, jakým se soudy mají ubírat. Vzhledem k tomu, že institut neúměrného zkrácení má být přínosem pro slabší smluvní stranu, neshledávám proto jako pozitivní fakt, že ustanovení zákona již na počátku své účinnosti vyvolává řadu sporných otázek.⁵⁰

⁴⁶ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁴⁷ Podobná je také úprava švýcarská, kdy v čl. 21 odst. 1 OR, kde je stanoveno, že „*jestliže je uzavřena smlouva, která zakládá zřejmý nepoměr mezi plněním a protiplněním a jejíž uzavření bylo způsobeno částečně stavem tísně, nezkušenosti nebo lehkomyšlnosti jedné ze stran, je oprávněna tato poškozená strana do jednoho roku prohlásit, že danou smlouvu nedodrží a bude požadovat poskytnuté plnění nazpět*“.

⁴⁸ Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku. *Ministerstvo spravedlnosti* [online]. [cit. 20. listopadu 2014]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

⁴⁹ PETROV, Jan. In HULMÁK, Milan (ed). *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§1721-2054). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 317.

⁵⁰ K otázce hrubého nepoměru také: ZIMA, Petr. *Nepoměr, hrubý nepoměr atd.* [online]. epravo.cz, 19. července 2013 [cit. 20. listopadu 2014]. Dostupné na: <http://www.epravo.cz/top/clanky/nepomer-hruby-nepomer-atd-91745.html>

4.1.4 Vyloučení aplikace neúměrného zkrácení

Institutu neúměrného zkrácení dle § 1793 NOZ se může dovolat zkrácená strana, kterou může být jak fyzická, tak právnická osoba, ovšem s ohledem na § 1797 NOZ nemá možnost se jej dovolávat podnikatel, který jedná v rámci své podnikatelské činnosti. Totiž v případě, že někdo jedná jako podnikatel, lze od něj očekávat vyšší míru informovanosti a lze jej v dané oblasti považovat za profesionála. Pro podnikatele se nabízí možnost ochrany stanovená v obecném (generálním) ustanovení § 433 NOZ.

Výluky z neúměrného zkrácení jsou zakotveny v § 1793 odst. 2 a dále v § 1794 NOZ. V § 1793 odst. 2 je stanoveno, že se neúměrné zkrácení nepoužije „*pro případ nabytí na komoditní burze, při obchodu s investičním nástrojem podle jiného zákona, v dražbě či způsobem postaveným veřejné dražbě naroveň, ani pro případ sázky nebo hry, anebo při narovnání nebo novaci, pokud byly poctivě učiněny.*“⁵¹ ⁵² Toto ustanovení se jeví tak, že s největší pravděpodobností nebude způsobovat pochyby ani co se týká výkladu, ani v případě jeho aplikace soudy, proto se jím již v rámci této části práce nebudu zabývat.⁵³

Z hlediska praktické aplikace se daleko zajímavěji jeví § 1794 NOZ. První odstavec tohoto ustanovení stanovuje, že právo domáhat se zrušení smlouvy z důvodu neúměrného zkrácení nevzniká v případě, „*pokud důvod nepoměru vzájemných plnění vyplývá ze zvláštního vztahu mezi stranami, zejména pokud zkrácená strana měla úmysl plnit zčásti za úplatu a zčásti bezúplatně, nebo jestliže již nelze výši zkrácení zjistit.*“⁵⁴

Co znamená zvláštní vztah mezi stranami, není možno určit paušálně. Zhodnocení toho, zdali mezi smluvními stranami takovýto vztah existuje, bude spočívat čistě na posouzení soudní praxe a na specifčnosti každého jednotlivého případu. Mohlo by se jednat například o vztah mezi příbuznými, partnery apod. Důkazní břemeno v případě prokázání toho, zda tento zvláštní vztah mezi stranami existuje, bude tížit zkracující stranu.⁵⁵

Nicméně je třeba doplnit, že částečně úplatné a částečně bezplatné plnění není podmínkou, která by musela být splněna kumulativně, společně s existencí zmíněného

⁵¹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁵² Institut *laesio enormis* se nepoužije ani na tzv. odvázně smlouvy, což je zakotveno v § 2757 NOZ.

⁵³ Více k jednotlivým vylučovacím důvodům např. PETROV, Jan. In HULMÁK, Milan (ed). *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§1721-2054). Komentář.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 326-329.

⁵⁴ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁵⁵ PETROV, Jan. In HULMÁK, Milan (ed). *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§1721-2054). Komentář.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 329.

zvláštního vztahu. Použití slova „zejména“ značí, že tímto zákonodárce pouze příkladmo vymezuje, o jaký vztah se může jednat.⁵⁶

Neúměrného zkrácení se také nelze dovolat v situaci, kdy již nelze zjistit výši zkrácení. Ten, kdo se neúměrného zkrácení dovolává, musí tedy prokázat nejen, že vznikl hrubý nepoměr mezi stranami, ale také, jaká je jeho výše. V případě, že by výši zkrácení nebylo možno určit, vylučovalo by to totiž možnost pro zkracujícího udržet závazkový právní vztah v platnosti a tím by došlo k narušení zásady „smlouvy mají být dodržovány.“

Dovolávat se institutu neúměrného zkrácení nelze také v případě, že je naplněn § 1794 odst. 2 NOZ. Tento říká, že „*právo podle § 1793 nevzniká ani tehdy, vzdala-li se jej zkrácená strana výslovně a prohlásila-li, že plnění přijímá za mimořádnou cenu ze zvláštní obliby, anebo souhlasila-li s neúměrnou cenou, ač jí skutečná cena plnění byla nebo musela být známa.*“⁵⁷

Domnívám se, že právě toto ustanovení má značný předpoklad k tomu, aby bylo nadmíru zneužíváno. Z pohledu ochrany slabší smluvní strany je ale nepřípustné, aby zkracující strana formulaci obsahující „prohlášení o vzdání se práva a přijetí za mimořádnou cenu ze zvláštní obliby“ začleňovala do smluv opakovaně. Stejně se k tomu staví také rakouská právní praxe, která nepovažuje takovéto paušální začleňování vzdání se práva a přijetí za cenu ze zvláštní obliby za platné.⁵⁸

Stejně tak je tomu v případě souhlasu zkrácené strany s neúměrnou cenou přesto, že jí skutečná cena plnění byla anebo musela být známa. V tomto případě se vyžaduje, aby zkrácené straně byla skutečná cena opravdu známa, jelikož pouhé prohlášení o to, že cenu zná, není relevantní a důkazní břemeno k prokázání tohoto faktu bude tížit zkracující stranu.⁵⁹

Dovolání se institutu neúměrného zkrácení je však také vyloučena v případě, že zkrácená strana sice skutečnou cenu plnění neznala, avšak známa jí být musela.

4.1.5 Lhůta pro uplatnění neúměrného zkrácení

Lhůtu pro možnost domáhat se institutu neúměrného zkrácení upravuje § 1795 NOZ, ve kterém je stanoveno, že „*právo podle § 1793 zaniká, není-li uplatněno do jednoho roku od uzavření smlouvy.*“⁶⁰ V tomto případě se jedná o lhůtu prekluzivní a počíná běžet již

⁵⁶ PETROV, Jan. In HULMÁK, Milan (ed). *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§1721-2054). Komentář.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 329.

⁵⁷ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁵⁸ PETROV, Jan. In HULMÁK, Milan (ed). *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§1721-2054). Komentář.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 331.

⁵⁹ Tamtéž, s. 332.

⁶⁰ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

samotným uzavřením smlouvy. Nutno dodat, že toto ustanovení je kogentní a strany se od něj nemohou odchýlit.⁶¹

V praxi je však nutno však brát v potaz, že tato lhůta bude považována za lhůtu hmotněprávní, což znamená, že v jednorroční lhůtě od jejího uzavření musí žaloba dojít soudu a neuplatní se zachování lhůty dle § 57 odst. 3 OSŘ, ani možnost prominutí lhůty dle § 58 OSŘ.⁶²

Takto krátká prekluzivní lhůta dle mého názoru není v rámci tohoto institutu namístě. Důvodem je, že „*právo zaniká ve všech svých složkách a nepřipouští se ani dobrovolné splnění, které je chápáno jako bezdůvodné obohacení, navíc soud přihlíží k prekluzi z úřední povinnosti [...]*“.⁶³ V rámci zvýšení míry ochrany slabší smluvní strany by bylo vhodnější zvolit lhůtu delší, podobně jak tomu bylo v OZO, popřípadě v současném rakouském ABGB, dle kterých je možno domáhat se neúměrného zkrácení v obecné, tříleté promlčecí lhůtě.

4.1.6 Právní důsledky neúměrného zkrácení

Ustanovení § 1793 a násl. NOZ nezakládá právo na odstoupení od smlouvy, právním následkem však také není ani neplatnost takovéto smlouvy.⁶⁴ V případě však, že jsou splněny všechny podmínky pro dovolání se institutu neúměrného zkrácení, „*může zkrácená strana požadovat zrušení smlouvy.*“⁶⁵ Zákon hovoří poměrně jasně a není možno se domnívat, že zkrácená strana se může rozhodnout, zdali chce smlouvu ponechat v platnosti v případě, že strana zkracující doplní to, oč ji zkrátila, nebo se může rozhodnout pro variantu druhou, kdy by požadovala zrušení smlouvy.

K tomuto se váže otázka, kterou se zabývala také rozhodovací praxe v době první republiky a kterou bude muset řešit také české soudnictví. Touto otázkou je, zdali je možné domáhat se zrušení smlouvy dle § 1793 odst. 1 NOZ ještě před tím, než byla tato smlouva splněna. Ani historická úprava neměla však jasné řešení této problematiky. Ustanovení § 934 OZO dle Krčmáře nelze vykládat tak, že by se zrušení smlouvy mohla strana závazkového právního vztahu domáhat teprve tehdy, když byla smlouva splněna.⁶⁶ A tehdejší judikatura zastávala názor si dokonce vzájemně zcela protirečící, kdy v jednom rozhodnutí vyjádřila

⁶¹ PELIKÁN, Robert, PELIKÁNOVÁ, Irena. In ŠVESTKA, Jiří (ed). *Občanský zákoník. Komentář. Svazek V.* 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014, s. 156.

⁶² PETROV, Jan. In HULMÁK, Milan (ed). *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§1721-2054). Komentář.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 333.

⁶³ PELIKÁN, Robert, PELIKÁNOVÁ, Irena. In ŠVESTKA, Jiří (ed). *Občanský zákoník. Komentář. Svazek V.* 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014, s. 156.

⁶⁴ Tamtéž, s. 153.

⁶⁵ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁶⁶ KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské III. Právo obligační.* 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 153.

stanovisko, že je možné se domáhat zrušení smlouvy pro zkrácení přes polovici pouze tehdy, když smlouva byla splněna, ovšem v jiném rozhodnutí stanovila, že se úplné splnění smlouvy nevyžaduje.⁶⁷ Současná literatura zastává názor, že možnost domáhat se zrušení smlouvy lze i předtím, než bylo ze smlouvy plněno, především z důvodu lhůty, která je pro jeho uplatnění stanovena.⁶⁸ Avšak vzhledem k tomu, že tento názor do současné doby nebyl potvrzen soudní praxí, nelze ho shledávat konečným.

Otázkou další a pro strany nejspíše nejpodstatnější je, u koho toto zrušení vzhledem k velmi krátké prekluzivní lhůtě požadovat. Zdali je nutné postupovat přímo soudní cestou, nebo bude postačovat pouhé uplatnění u spolukontrahenta. Lhůta stanovená zákonem je poměrně krátká a vzhledem k důsledkům, které z ní vyplývají, je proto „z *opatrnosti nutno radit v dané lhůtě žalovat a vyhnout se tak problémům*.“⁶⁹ Stejně k tomu také Petrov, který dedukuje, že „*nepostačí pouhé jednostranné jednání adresované protistraně*.“⁷⁰

V tomto případě není zákon ochraně slabší smluvní strany nakloněn. Nejen z důvodu krátké lhůty, ale nutnost přímého uplatnění u soudu bude také vyžadovat zvýšené náklady pro strany právního vztahu.

V případě, že tedy bude nutno domáhat se zrušení smlouvy dle § 1793 odst. 1, je potřeba vymezit, zdali je potřeba žalovat jak zrušení smlouvy a společně s ním také na vrácení poskytnutého plnění, nebo bude stačit požadovat pouhé zrušení smlouvy. K vyřešení této problematiky je možno využít rozhodovací praxe rakouského práva, jehož pojetí neúměrného zkrácení odpovídá více pojetí v českém právním řádu.⁷¹

Rakouské právo zastává názor, že postačuje žalovat na pouhé zrušení smlouvy. Rozhodnutí soudu bude poté mít konstitutivní povahu a takto zrušená smlouva bude od počátku neplatná a strany budou (v případě že si již plnily) povinny si vrátit vše, co od sebe vzájemně obdržely.⁷²

Problematická situace však nastane v případě, že bude zažalováno nesprávně a to pouze na deklaratorní určení, že je smlouva neplatná. V tomto případě by bylo vhodné, aby

⁶⁷ NOŽIČKA, Josef. In SEDLÁČEK, Jaromír (ed). *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl čtvrtý (§§859 až 1089)*. Praha: V. Linhart, 1936. s. 392.

⁶⁸ PETROV, Jan. In HULMÁK, Milan (ed). *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§1721-2054). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 320.

⁶⁹ PELIKÁN, Robert, PELIKÁNOVÁ, Irena. In ŠVESTKA, Jiří (ed). *Občanský zákoník. Komentář. Svazek V*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014, s. 157.

⁷⁰ PETROV, Jan. In HULMÁK, Milan (ed). *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§1721-2054). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 318.

⁷¹ Tamtéž, s. 319.

⁷² Tamtéž.

soud i přesto, že je žaloba nesprávně formulována, místo formy upřednostnil obsah a bylo vydáno nikoli deklaratorní, ale konstitutivní rozhodnutí.⁷³

Stejně se k tomu stavila také prvorepubliková právní praxe, kdy „*domáhá-li se tedy žalobce vrácení kupní ceny z důvodu § 934 OZO, domáhá se tím mlčky i zrušení smlouvy.*“⁷⁴

Takový postup by byl prospěšný pro ochranu slabší smluvní strany. I v případě špatně formulovaného žalobního petitu je totiž evidentní, co žalobce považuje a striktně formální postup soudu by mu mohl přinést zbytečnou nedůvodnou újmu, zvláště v případě, že by nebyl právně zastoupen.

Neméně zajímavá je otázka, do kdy má vlastně zkracující strana možnost odvrátit zrušení smlouvy tím, že doplní straně zkrácené to, oč byla zkrácena a jak má vlastně rozhodnutí soudu znít, popřípadě má-li nějaké rozhodnutí vůbec být vydáno. Z § 1793 odst. 1 NOZ však vyplývá, oproti úpravě v OZO, že pouze nestačí, aby strana zkracující byla jen „*připravena doplnit*“⁷⁵ oč protistranu zkrátila, ale že je nutné, aby se tak i stalo.

Takováto úprava není však zcela vhodná, jelikož nezohledňuje specifika závazkového právního vztahu, jako je například plnění splatné až v budoucnu.

Nabízí se řada řešení, avšak to, že není jasně určeno, které z nich zvolit, výrazně se zvyšuje míra právní nejistoty dotčených subjektů (v tomto případě právní jistota nebude absentovat jen u slabší smluvní strany – strany zkrácené, avšak stejně tak bude v nejisté pozici také strana zkracující). Žel zákonodárce neupravil tuto problematiku procesně a bylo by vhodné to v rámci nejbližší možné novelizace OSŘ napravit tím, že bude výslovně zakotvena žaloba na zrušení smlouvy z důvodů neúměrného zkrácení.

Prvním z řešení je inspirace rakouskou rozhodovací praxí. V případě této varianty by postačovalo oznámení zkracující strany soudu, že doplní, oč byla protistrana zkrácena, přičemž není nutné, aby přesně stanovila, v jaké výši bude toto doplnění učiněno. Oznámení soudu by bylo nutné učinit do skončení jednání soudu prvního stupně. Pokud by byl tento postup zvolen, soud určí, v jaké výši má být doplnění učiněno a v rozhodnutí stanoví zkracující straně povinnost k plnění. Pokud by ale zkracující strana nesplnila povinnost uloženou rozhodnutím soudu, měla by v tomto případě zkrácená strana možnost vést výkon

⁷³ PETROV, Jan. In HULMÁK, Milan (ed). *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§1721-2054). Komentář.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 319.

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ Císařský patent č. 946/1811 Sb., z. s., obecný zákoník občanský, ve znění pozdějších předpisů.

rozhodnutí. Toto řešení však zcela neodpovídá tomu, co požaduje zákon v § 1793 odst. 1, tedy není zde ono reálné doplnění.⁷⁶

Další možností řešení je situace, kdy dá soud zkracujícímu na výběr ze dvou možností. Buď může doplnit zkrácené straně do stanovené lhůty, oč byla zkrácena a pokud tak neučiní, smlouvu zruší a uloží stranám, aby si vrátili vše, co od sebe navzájem obdržely.⁷⁷ Přesto, že se z pohledu zákona jeví toto řešení jako přijatelné, vyskytuje se v rámci něj jeden sporný bod, kterým je soudem určená lhůta. Do jejího vypršení by totiž zkrácený byl v nejistotě, jakým způsobem se jeho spolukontrahent rozhodne, tedy zdali zkrácení doplní, nebo to neudělá a smlouva bude zrušena.⁷⁸

Existuje však i třetí varianta, kdy bude mít zkracující možnost v průběhu soudního řízení prokázat, že doplnil zkrácenému, co mu náleží a v případě, že se tak nestane, soud smlouvu zruší. Tato varianta je z pohledu § 1793 odst. 1 vyhovující, avšak opět z ní vyplývají sporné body. Problematické je toto řešení v případě toho, že původní závazek mezi stranami má být splněn až v budoucnu a také, že soud nemusí považovat to, co zkracující doplnil zkrácenému za dostačující.⁷⁹

Petrov nabízí východisko dané situace. Třetí variantu poupravit tak, že „soud již během řízení sdělí zkracujícímu, zda shledává hrubý nepoměr a případně kolik je třeba doplnit a do kdy je nutno doplnění soudu prokázat [...]“.⁸⁰

Z výše popsaného je možné vyvodit, že nejproblematictější z hlediska nové úpravy je právě ono nepropojení hmotného a procesního práva. Bez adekvátní procesní úpravy by totiž hmotné právo mohlo býti považováno pouze za jakýsi soubor morálních pravidel, které by však byly reálně nevyvořitelné. Pro slabší smluvní stranu by to mohlo v konečném důsledku znamenat rozhodnutí, zdali vůbec má cenu se do soudního sporu se pouštět nebo se smířit s pro něj nevýhodnou situací.

4.1.7 Otázka důkazního břemene

V případě, že dojde k soudnímu sporu, nabízí se otázka, kdo ponese důkazní břemeno. Obecně je v § 120 OSŘ stanovena povinnost účastníka řízení k prokázání svých tvrzení označit důkazy. V rámci dovolání se institutu neúměrného zkrácení je předpoklad, že tím, kdo žalobu bude podávat, bude zkrácená smluvní strana a důkazní břemeno tedy bude tížit ji. Aby

⁷⁶ PETROV, Jan. In HULMÁK, Milan (ed). *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§1721-2054). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 322.

⁷⁷ Tamtéž, s. 323.

⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁹ Tamtéž, s. 324.

⁸⁰ Tamtéž.

toto důkazní břemeno unesla a byla ve sporu úspěšná, bude tedy muset v první řadě prokázat, že s protistranou uzavřela závazek, jehož předmětem je vzájemné plnění. A dále, že toto plnění je v hrubém nepoměru k tomu, co jí obohacená strana poskytla.

4.1.8 Závěrem o neúměrném zkrácení

Do naší právní úpravy se institut neúměrného zkrácení vrací po několika desetiletích a jeho zakotvení může znamenat pro slabší smluvní stranu vyšší míru ochrany, než se jí dostávala doposud. Jeho prostřednictvím je chráněna ta strana právního vztahu, která se zavázala k plnění, které je v hrubém nepoměru k tomu, co jí poskytla protistrana. A přesto, že důvodová zpráva říká, že konstrukce neúměrného zkrácení je do naší právní úpravy přejata ze švýcarské právní úpravy,⁸¹ nelze s tímto zcela souhlasit. Švýcarská úprava totiž v čl. 21 OR připomíná více než institut neúměrného zkrácení institut lichvy. Institut nám známý jako neúměrné zkrácení, je ve švýcarské právní úpravě označován jako *Übervorteilung*,⁸² což v překladu znamená „ošizení.“ Je tedy možné říci, že institut neúměrného zkrácení vychází spíše z OZO, či z rakouského ABGB, než přímo ze švýcarského OR.

Slabší smluvní strana se díky této úpravě dostává do jednoduššího postavení, jelikož k možnosti obrany proti smlouvě, kde je vzájemné plnění stran hrubě nepoměrné, není třeba, aby přistoupila další okolnost, jak to vyžadovala úprava v OZ. Jako pozitivní vnímám také fakt, že stejně jako zahraniční právní úprava, tak ani ta česká nezakotvuje přesně vymezený okruh smluv, na něž je možné institut neúměrného zkrácení aplikovat.

Nicméně rekonstrukce přináší také svá negativa v podobě oslabení právní jistoty jí dotčených subjektů. Jelikož k tomu, aby subjekt závazkového právního vztahu mohl žádat zrušení smlouvy pro rozpor s § 1793 odst. 1 NOZ, musí být plnění mezi stranami hrubě nepoměrné. Jak v zahraničí, tak v historické právní úpravě je hranice tohoto nepoměru přesně vyjádřena, kdežto česká právní úprava tuto hranici konkrétně určenou nemá.

Přesto, že toto neurčité vyjádření znamená pro subjekty značnou míru nejistoty, domnívám se, že takovéto řešení zákonodárce není zcela nesprávné. Stanovení konkrétní hranice by totiž mohlo vést k obcházení zákona. Avšak to nevylučuje fakt, že mohl být alespoň v důvodové zprávě detailněji vymezen směr, jakým se má posuzování hrubého nepoměru ubírat.

⁸¹ Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku. *Ministerstvo spravedlnosti* [online]. [cit. 20. listopadu 2014]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

⁸² Švýcarský občanský zákoník (Bundesgesetz betreffend die Ergänzung des Schweizerischen Zivilgesetzbuches), část pátá – závazkové právo (Fünfter Teil: Obligationenrecht), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon také definuje, v jakých případech není možnost se institutu neúměrného krácení dovolat. Především je vyloučeno, aby se jej dovolával podnikatel, který jedná v rámci své podnikatelské činnosti. Další výluky jsou upraveny v § 1793 odst. 2 NOZ a § 1794. Ustanovení § 1793 odst. 2 NOZ dle mého názoru nebude způsobovat výkladové problémy, což se však nedá říci o § 1794 NOZ. Především úprava odstavce druhého § 1794 NOZ má předpoklad k tomu, aby byla zneužívána k obcházení zákona. Po vzoru zahraniční právní úpravy by však neměla být soudem poskytována ochrana v případě, že jedna ze stran závazkového právního vztahu bude opakovaně začleňovat do smluv prohlášení, ve kterém se strana druhá vzdá práv vyplývajících z § 1793 odst. 1 NOZ a přijímá za mimořádnou cenu ze zvláštní obliby.

Právním následkem toho, že je smlouva uzavřena v rozporu s § 1793 odst. 1 NOZ je možnost zkrácené strany požadovat zrušení smlouvy, k čemuž má zkrácená strana stanovenu jednoroční prekluzivní lhůtu. Domnívám se, že takováto úprava není pro slabší smluvní stranu ideální. Nehledě na to, že právní praxe bude muset vyřešit hned několik sporných otázek. První z nich je, zdali do uplynutí zákonem stanovené lhůty bude zkrácený nucen své právo uplatnit u soudu, nebo bude postačovat pouhé uplatnění u spolukontrahenta. Další, zdali vůbec bude možné domáhat se zrušení smlouvy dle §1793 odst. 1 NOZ ještě před tím, než bylo ze smlouvy plněno a neméně podstatné je také vyřešit, jakým způsobem vůbec konstruovat žalobu, kterou je možné domáhat se zrušení smlouvy.

Možné řešení otázek bylo nastíněno v předchozích kapitolách a bude pouze na soudní praxi, aby jej konkretizovala. Bohužel, než se toto stane, bude to pro subjekty znamenat určitou míru právní nejistoty. I přesto se však domnívám, že výslovná úprava neúměrného zkrácení v NOZ je velmi významný posun k nastolení vyšší míry ochrany slabší smluvní strany. Nejproblematičtější v rámci úpravy shledávám absenci procesní stránky, která byla v rámci rekodifikace v tomto konkrétním případě opomenuta.

4.2 Lichva

4.2.1 Obecná charakteristika

V rámci rekodifikace soukromého práva se do našeho právního řádu začlenil institut lichvy. Nový je ovšem pouze pro oblast soukromého práva, jelikož veřejné právo jej upravuje, konkrétně v § 218 TZ. Je však nutno dodat, že přestože je právní úprava zákazu lichevních smluv v TZ velmi podobná právní úpravě v NOZ, není vhodným řešením vycházet v budoucí praxi civilních soudů z judikatury trestních soudů. Je tomu tak především z hlediska smyslu trestního práva jako takového, které má ve své podstatě podpůrnou funkci a v rámci zásady subsidiarity trestních sankcí by nebylo účelné ji využívat.

Úprava v NOZ se tedy bude vztahovat nikoliv jen na ty nejzávažnější následky protiprávního jednání, ale bude postihovat i takové jednání, které by v případě aplikace TZ nenaplnilo skutkovou podstatu trestného činu lichvy dle § 218 TZ.

4.2.2 Lichva v historii

Úprava zákazu lichevních smluv je známá po celá tisíciletí. Základ byl položen již ve středověku, kde se tento institut projevoval v zákazu vysokých úroků ve smlouvách. V kontextu náboženství Starý zákon říká, že „*jestliže půjčíš peníze někomu z mého lidu, chudákovi, který je s tebou, nechovej se k němu jako lichvář, neukládej mu úrok.*“⁸³ Je tedy patrné, že již historická úprava založila vnímání institutu lichevních smluv jako těch, které odporují dobrým mravům.

Nejvýznamnější je ovšem období starověkého Říma. Právní pravidla a následná recepce římského práva byla vzorem pro mnoho evropských právních řádů. V mnohých pramenech tohoto období se objevily jakési náznaky podobající se více či méně úpravě lichevních smluv. Za nejvýraznější a také nejznámější lze jistě považovat Zákon dvanácti desek,⁸⁴ který upravoval míru výšky úroků.

Jak je tedy patrné, institut lichvy se prolínal celými dějinami. Z hlediska českého právního řádu a přijetí NOZ je velmi významné období poloviny dvacátého století. Do roku 1950 byl na našem území účinný OZO, který v § 879 lichvu upravoval. Ovšem neupravoval lichevní smlouvy od počátku své účinnosti, ale jejich právní úprava v něm byla zakotvena až novelou z roku 1916. V ustanovení § 879 bylo stanoveno, že „*smlouva, jež se přičí*

⁸³ Bible. Překlad 21. století [online]. [cit. 20. listopadu 2014]. Dostupné na <http://www.bible21.cz/online>.

⁸⁴ The laws of the twelve tables [online]. [cit. 20. listopadu 2014]. Dostupné na http://www.constitution.org/sps/sps01_1.htm.

*zákonnému zákazu nebo dobrým mravům, je neplatná.*⁸⁵ A dále, v odstavci čtvrtém, téhož paragrafu, který říká, že *„neplatny jsou zejména tyto smlouvy: když někdo kořistě z lehkomyšlnosti, tísně, slabosti rozumu, nezkušenosti nebo vzrušení myslí jiného dá sobě nebo třetímu za plnění slíbiti nebo poskytnouti plnění vzájemné, jehož majetková hodnota je v patrném nepoměru k hodnotě plnění.*⁸⁶

V OZO se dle zmíněné právní úpravy postupovalo následovně. V případě, že nenaplněvalo právní jednání mezi dvěma subjekty všechny znaky dle odstavce čtvrtého, bylo možno dosáhnout neplatnosti také použitím ustanovení, stanovujícího, že postačuje, když se smlouva přičí dobrým mravům. Z tohoto tedy vyplývá, že ustanovení odstavce čtvrtého je speciální vůči obecné úpravě, týkající se neplatnosti smlouvy pro rozpor se zákonem či dobrými mravy.

OZO však pozbyl své účinnosti v roce 1950, kdy byl přijat tzv. střední občanský zákoník.⁸⁷ V tomto právním předpise se již úprava lichevních smluv nevyskytovala, což je možno přikládat právnímu a politickému vývoji na našem území. Především v letech 1948 až 1989 nepřicházelo v úvahu soukromé vlastnictví vůbec. Institut lichvy zde tedy logicky neměl své místo. K obnovení zákazu lichevních smluv ovšem nedošlo ani ve starém OZ. V době jeho účinnosti bylo pouze v § 49 OZ upraveno jednání, kdy *„účastník, který uzavřel smlouvu v tísní a za nápadně nevýhodných podmínek měl právo od smlouvy odstoupit.*⁸⁸ Jednání v tísní a nápadně nevýhodné podmínky musely být přítomny kumulativně, aby měl účastník právo od smlouvy odstoupit.

Zákaz lichevních smluv se tedy do naší soukromoprávní úpravy vrací po více než šedesáti letech. Judikatura s ním však pracovala již dříve. Nejvyšší soud definoval lichevní smlouvu stejně jako následky, které takovéto jednání má, když stanovil, že lichevní smlouvy jsou *„takové smlouvy, které smluvní strana uzavře, zneužívaje něčí nezkušenosti, tísně, nebo rozumové slabosti nebo něčího rozrušení, přičemž dá sobě nebo jinému poskytnout nebo slíbit plnění, jehož hodnota je k hodnotě vzájemného plnění v hrubém nepoměru. O lichevní smlouvu podle občanského práva jde v případě, kdy jednající z okolností věci věděl, nebo musel vědět, že druhá strana je postižena okolnostmi uvedenými shora, a tuto okolnost využil;*

⁸⁵ Císařský patent č. 946/1811 Sb., z. s., obecný zákoník občanský, ve znění pozdějších předpisů.

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ Zákon č. 141/1950 Sb., tzv. střední občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁸⁸ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

nevyžaduje se, aby jeho jednání bylo současně v trestním řízení označeno za trestný čin. Lichevní smlouvy jsou absolutně neplatné.⁸⁹

4.2.3 Právní úprava lichvy v NOZ

NOZ upravuje lichvu v § 1796, kde je stanoveno, že „*neplatná je smlouva, při jejímž uzavírání někdo zneužije tísně, nezkušenosti, rozumové slabosti, rozrušení nebo lehkomyšlnosti druhé strany a dá sobě nebo jinému slíbit či poskytnout plnění, jehož majetková hodnota je k vzájemnému plnění v hrubém nepoměru.*“⁹⁰

Není stanoven, stejně tak jako u institutu neúměrného zkrácení, konkrétní okruh smluv, na něž by bylo možno daný institut aplikovat. Je proto možno dovodit, že institut lichvy bude přímo použitelný na všechny typy smluv, které naplní zákonem stanovené podmínky pro jeho aplikaci.

Působnost tohoto institutu je možno dovodit z § 1797 NOZ. Z něj vyplývá, že se ustanovení NOZ zakazující lichevní smlouvy vztahují pouze na subjekty, které nejsou podnikateli. Podnikatel se nemůže dovolat § 1796 NOZ, protože „*se jako profesionál nemůže dovolat své slabosti ani toho, že byla zneužita,*“⁹¹ Přesto na druhou stranu, v případě, že by se jednalo o „*jednání protistrany až do hrozby násilí nebo uvedení v omyl, může být podnikatel vyvázán ze smlouvy za předpokladů § 583 a násl. nebo § 587.*“⁹² Tedy v případě, že by se jednalo o podnikatele, který by uzavřel lichevní smlouvu, nemůže tento využít ochrany právního řádu dle § 1796 NOZ, ale má možnost bránit se dle obecných ustanovení NOZ.

Přes výše uvedené však nelze vyloučit možnost, aby se neplatnosti lichevních smluv dovolávaly osoby právnické. Což platí v případě, kdy smlouva, kterou je možno považovat za lichevní, nevznikla při podnikání daných subjektů. Petrov k tomu uvádí, „*že na obchodní korporace se ustanovení o podnikatelích nepoužijí jen tehdy, je-li z okolností dostatečně zřejmý nepodnikatelský charakter příslušného jednání.*“⁹³ Nicméně se lze domnívat, že oba instituty, tedy jak lichva, tak neúměrné zkrácení, o němž bylo pojednáno v předešlé části práce a na něž ustanovení § 1797 NOZ také dopadá, budou v nejširší míře uplatněny mezi fyzickými osobami jako stranou slabší a podnikajícími subjekty jako stranou silnější.

⁸⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu 22 Cdo 1993/2001 ze dne 8. dubna 2003 (získáno 20. listopadu 2014 z <http://nsoud.cz/>).

⁹⁰ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁹¹ PETROV, Jan. In HULMÁK, Milan (ed). *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§1721-2054). Komentář.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 342.

⁹² Tamtéž.

⁹³ Tamtéž, s. 341.

4.2.4 Skutková podstata lichevních smluv

Skutkovou podstatu lze definovat jako souhrn předpokladů, které musí být naplněny, aby bylo daný institut možno aplikovat. U zákazu lichevních smluv se bude jednat jak o předpoklady objektivní, tak o předpoklady subjektivní.

4.2.4.1 Objektivní předpoklady

Objektivními předpoklady, které musí být přítomny pro to, aby byla naplněna skutková podstata a smlouvu bylo možno prohlásit za lichevní, jsou právní titul a dále hrubý nepoměr mezi vzájemným plněním.

Právním titulem je v tomto případě platně uzavřená smlouva, tedy taková, která splňuje požadavky stanovené zákonem pro její uzavření. Dále je objektivním předpokladem hrubý nepoměr mezi vzájemným plněním a protiplněním stran. O tom, jakým způsobem je hrubý nepoměr v NOZ upraven a důsledky, které takováto úprava může znamenat, již bylo pojednáno v části práce zabývající se neúměrným zkrácením.

Nebyla však zmíněna otázka, dle kterého okamžiku se bude hrubý nepoměr posuzovat. Zákon k tomu říká, že by se tak mělo dít „*při jejím uzavírání*“.⁹⁴ Pokud by tomu tak bylo, okamžik posuzování by byl poté vázán k okamžiku uzavření smlouvy a následně vzniklé skutečnosti tedy nebudou mít na trvání závazku vliv. V případě, že by tedy nastala situace, kdy by se dodatečně například změnila cena sjednaná ve smlouvě, neměla by tato skutečnost na závazkový vztah mezi stranami mít vliv.

Toto řešení se jeví jako nejvhodnější pro zajištění právní jistoty subjektů soukromoprávního vztahu. Jelikož i přes veškerou snahu a pečlivost, strany právního vztahu nejsou schopny předvídat budoucí vývoj a nebylo by tedy spravedlivé narušovat jejich právní jistotu možností „zneplatnění“ platně uzavřené smlouvy při individuální změně poměrů.

4.2.4.2 Subjektivní předpoklady

K tomu, aby smlouva mohla být označena přívlastkem lichevní, je vyžadováno, kromě existence hrubého nepoměru jakožto objektivního předpokladu, aby přistoupil také některý z předpokladů subjektivních a to u obou dvou stran dotčeného právního vztahu. Na straně poškozeného subjektu jsou těmito předpoklady „*tíseň, nezkušenost, rozumová slabost, rozrušení, nebo lehkomyšlnost*“.⁹⁵ Lze se však domnívat, že jejich výčet není stanoven

⁹⁴ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁹⁵ Tamtéž.

taxativně, stejně jak tomu je v § 879 ABGB bodu čtvrtém, nebo v čl. 21 OR.⁹⁶ Což je příhodné pro soudní praxi, která bude mít výraznější prostor pro rozhodování.

U strany druhé je vyžadován pouze předpoklad jediný, kterým je zneužití některého ze subjektivních předpokladů poškozené strany.

4.2.4.2.1 Tíseň

Tíseň je možno chápat jako „stav, byť přechodný, vyvolaný nepříznivými okolnostmi, které vedou k omezení volnosti rozhodování.“⁹⁷ Tento stav musí existovat v době, kdy je právní jednání uskutečněno. Aby ochrana subjektů byla co možná nejpružnější a nebyla svázána formalismy, nepovažují proto za vhodné pokoušet se definovat, co je možné podřadit pod nepříznivé okolnosti a co nikoliv. Ty se totiž mohou dotýkat jak osobních a rodinných, tak také například majetkových nebo úplně jiných poměrů. Podstatné ale je, že se daná osoba nachází v určitých těžkostech nebo nesnázích a nerozhoduje, jakým způsobem se do stavu tísně dostala a také ani to, zdali se o tento stav přičinila sama, nebo k němu došlo bez jejího přičinění.⁹⁸

V praxi bude nutné přihlížet ke konkrétnímu subjektu, který v tísní jedná, jelikož právní jednání učiněné v tísní může být v určitých případech jediným východiskem. Je tudíž možné, že v situaci, kdy by jednající toto jednání neuskutečnil, mohlo by to pro něj znamenat ještě větší újmu, než v případě jeho uskutečnění.⁹⁹

4.2.4.2.2 Nezkušenost

Nezkušenost je možno vnímat jako určitý nedostatek životní zkušenosti, který má vliv na jednání subjektu. Může být způsobena věkem, také prostředím, v němž jedinec vyrůstá, rodinným zázemím apod. V praxi budou soudy postaveny před úkol stanovit alespoň minimální mantinely, dle kterých bude míra nezkušenosti posuzována. Bude při tom nutné vycházet ze subjektivních vlastností každého jednotlivce a přihlížet také k jeho aktuální životní situaci.

Nezkušenost je v mnoha rysech velmi podobná lehkomyšlnosti. Rozdíl mezi nimi spočívá především v míře uvědomění si následků. Zatímco tedy v případě nezkušenosti

⁹⁶ PETROV, Jan. In HULMÁK, Milan (ed). *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§1721-2054). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 336.

⁹⁷ HENDRYCH, Dušan a kol. *Právní slovník*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1130.

⁹⁸ Tamtéž, s. 1130-1131.

⁹⁹ PETROV, Jan. In HULMÁK, Milan (ed). *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§1721-2054). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 335.

jednající subjekt následky svého právního jednání ani nepředpokládá, tak ten, který jedná lehkomylně, tyto následky předpokládat může, ovšem nepřikládá svému jednání zvláštní význam.

4.2.4.2.3 Rozumová slabost

Rozumová slabost značí, že subjekt jí postižený není schopen adekvátně uvažovat a rozeznat, jakým způsobem jej závazkový právní vztah, do kterého vstupuje, zavazuje.

Přesto, že subjekt stížený rozumovou slabostí má rozpoznávací schopnosti narušeny, nejedná se u něj ještě o duševní poruchu.¹⁰⁰ Proto rozumová slabost nemůže vést sama o sobě k tomu, aby smlouva byla neplatná dle § 1796 NOZ. Neplatnost však nastane v případě, když druhá strana rozumové slabosti svého spolukontrahenta zneužije.¹⁰¹

4.2.4.2.4 Rozrušení

Pro vymezení pojmu rozrušení je možno použít usnesení Nejvyššího soudu, který stanovil, že rozrušení je „*duševní stav, v němž osoba jak vnitřně, tak zpravidla navenek vykazuje značné emoční vzrušení či neklid, které ovlivňují její další jednání.*“¹⁰² Toto rozrušení bude zpravidla následkem události, která nastala předtím, než subjekt učinil právní jednání. Díky tomu také jednající není schopen posoudit, jaký právní následek bude jeho jednání mít, a je možné, že si nemusí uvědomit ani to, že jeho jednání vůbec bude mít nějaký právní následek.

4.2.4.2.5 Lehkomyslnost

Lehkomyslnost je možno vyjádřit tak, že subjekt lehkomylně jednající, nepřikládá význam svému jednání. Proto také není schopen pochopit následky právního vztahu, do nějž vstupuje. Může je sice předpokládat, avšak význam, který mají nebo mohou mít, není schopen správně posoudit. Je to tedy určitý „*přístup, který spočívá v nedostatku starosti o význam a dosah vlastního rozhodnutí.*“¹⁰³

¹⁰⁰ Dle § 581 věty druhé NOZ.

¹⁰¹ PETROV, Jan. In HULMÁK, Milan (ed). *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§1721-2054). Komentář.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 336.

¹⁰² Usnesení Nejvyššího soudu 7 Tdo 793/2010 ze dne 25. srpna 2010 (získáno 20. listopadu 2014 z <http://nsoud.cz/>).

¹⁰³ Tamtéž.

4.2.4.2.6 Zneužití některého ze subjektivních předpokladů

Aby bylo možno se dovolávat institutu lichvy, musí být, jak již bylo zmíněno výše, subjektivní znaky přítomny u obou dvou smluvních stran. V případě poškozené strany stačí, je-li přítomen alespoň jeden z výše zmíněných. U strany druhé je předpoklad pouze jediný. Tímto předpokladem je zneužití tísně, nezkušenosti, rozumové slabosti, rozrušení nebo lehkomyšlnosti. O zneužití se bude jednat v tom případě, kdy „*zneužívající věděl nebo musel vědět jak o tísní, nezkušenosti, rozumové slabosti, rozrušení, lehkomyšlnosti, případě jiné slabosti, tak i o hrubém nepoměru plnění, a přesto jich využil...*“¹⁰⁴

4.2.5 Právní následky lichevních smluv

NOZ v § 1796 stanovuje, že v případě uzavření smlouvy, kterou je možno označit přívlastkem lichevní, bude tato neplatná.¹⁰⁵ Obecná úprava neplatnosti právního jednání je upravena v § 574 a násl. NOZ, přičemž hlavní důvody neplatnosti jsou stanoveny v § 580 odst. 1 NOZ, který říká, že „*neplatné je takové jednání, které se přičí dobrým mravům, jakož i právní jednání, které odporuje zákonu, pokud to smysl a účel zákona vyžaduje.*“¹⁰⁶

V případě, že jedna ze stran zneužije slabosti strany druhé, je možné takovéto jednání prohlásit za přičící se dobrým mravům. Smyslem § 1796 NOZ je však konkretizace zákazu jednání, které je v rozporu s dobrými mravy.¹⁰⁷ Proto bude toto ustanovení speciální k § 580 odst. 1 NOZ.¹⁰⁸ Bude-li tedy uzavřena lichevní smlouva, bude tato neplatná nikoli dle obecné úpravy stanovené v § 580 odst. 1 NOZ, ale dle speciální úpravy stanovené v § 1796 NOZ. Otázkou však je, zda se bude jednat o neplatnost absolutní nebo neplatnost relativní.

Prvním z argumentů pro to, aby lichevní smlouva byla považována za neplatnou relativně, je úprava § 586 odst. 1 NOZ. Zde je stanoveno, že námitku neplatnosti může vznést jen osoba, na ochranu jejíhož zájmu je neplatnost právního jednání stanovena. V případě ale, že tato osoba neplatnost nenamítne, považuje se právní jednání dále za platné. Nemusí se však

¹⁰⁴ PETROV, Jan. In HULMÁK, Milan (ed). *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§1721-2054). Komentář.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 337.

¹⁰⁵ NOZ rozlišuje mezi neplatností a zdánlivostí právního jednání. Zdánlivost právního jednání je upravena v § 551 a násl. NOZ, který říká, že „*o právní jednání nejde, chybí-li vůle jednající osoby.*“ Na lichevních smlouvách však nelze použít ustanovení upravující zdánlivost právního jednání, protože pokud by se jednalo o jednání zdánlivé, musela by absentovat vůle jednající strany. V případě právního jednání, kterým je uzavřena lichevní smlouva, ale vůle subjektu neabsentuje, proto následkem lichevní smlouvy nemůže být tedy zdánlivost, ale je jí neplatnost.

¹⁰⁶ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁰⁷ PETROV, Jan. In HULMÁK, Milan (ed). *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§1721-2054). Komentář.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 339.

¹⁰⁸ TICHÝ, Luboš. *Obecná část občanského práva.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 251.

jednat pouze o stranu smluvního vztahu. Zákon nevyklučuje, aby se jednalo o jakoukoliv osobu, která je přímo dotčena právním jednáním a modifikuje její právní postavení.

NOZ dále upravuje případy právního jednání, které je neplatné pouze částečně. Je tomu tak v § 576 NOZ. Z toho je možné dovodit, že pokud lze oddělit pouze neplatnou část právního jednání, jeho zbývající platná část může strany dále zavazovat, pokud lze předpokládat, že by k právnímu jednání došlo i bez neplatné části. A v případě, že je toto možné, nelze považovat celou smlouvu za absolutně neplatnou.

K tomu se dále váže § 577 NOZ, kde je nově zakotveno moderační právo soudu. V případě, že soud zjistí, že nezákonnost spočívá pouze v určeném rozsahu, má možnost tento rozsah změnit a to do té míry, „*aby odpovídal spravedlivému uspořádání práv a povinností stran.*“¹⁰⁹

Mimo to samotní autoři NOZ v důvodové zprávě uvádějí, „*že je na místě hledat spíše důvody pro platnost právního jednání, než pro jeho neplatnost,*“¹¹⁰ a na základě těchto argumentů by se tedy dalo přiklonit k názoru, že se v rámci lichvy jedná o neplatnost relativní.

Na druhou stranu je nutné na problém nazírat také s přihlédnutím k § 588 NOZ. Pokud lze tedy vycházet z myšlenky, že ustanovení zakazující lichevní smlouvu jsou konkretizací zákazu jednání proti dobrým mravům, tak v případě, že by se jim dle § 588 NOZ toto jednání přičilo zjevně, bylo by tudíž možno lichevní smlouvu považovat za neplatnou absolutně.

Z výše uvedeného nicméně vyplývá to, že nelze s určitostí říci, zdali je uzavření smlouvy, která naplňuje znaky lichevní smlouvy, stíženo absolutní či relativní neplatností. Co se týká NOZ, oproti úpravě v OZ spíše inklinuje k preferenci neplatnosti relativní.

4.2.6 Závěrem o lichevních smlouvách

Úprava zákazu lichevních smluv se prolínala celými právními dějinami. Na našem území ovšem v oblasti soukromého práva od roku 1950 chyběla. Přesto s ním však pracovala soudní praxe, která považovala lichevní smlouvu za absolutně neplatnou. Do soukromého práva u nás byl institut lichvy opětovně zakotven účinností NOZ.

Stejně jako je tomu u neúměrného zkrácení, nemůže se neplatnosti lichevní smlouvy dovolat podnikatel, který jedná v rámci své podnikatelské činnosti. Za pozitivní pokládám

¹⁰⁹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹¹⁰ Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku. *Ministerstvo spravedlnosti* [online]. [cit. 20. listopadu 2014]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

skutečnost, že zákon neupravuje konkrétním výčtem ty smlouvy, na něž může ustanovení § 1786 NOZ dopadat.

Aby bylo možno označit smlouvu přívlastkem lichevní, musí být splněny určité předpoklady na obou dvou stranách právního vztahu. Tyto předpoklady jsou jak subjektivní, tak objektivní. Objektivními předpoklady jsou platně uzavřená smlouva a dále hrubý nepoměr mezi vzájemným plněním. Otázka hrubého nepoměru byla již rozebírána v rámci části práce zabývající se neúměrným zkrácením. Nutno k tomu však dodat, že okamžik posuzování toho, zda je plnění mezi stranami nepoměrné, bude korespondovat s okamžikem uzavření smlouvy a nastalé skutečnosti nebudou mít vliv na vzniklý právní vztah.

Subjektivní předpoklady poté musí být přítomny na obou dvou stranách závazkového právního vztahu. Na straně poškozené jsou to tíseň, nezkušenost, rozumová slabost, rozrušení, nebo lehkomyšlnost, u strany druhé se vyžaduje pouze zneužití některého z těchto předpokladů. Toto vymezení je však pouze demonstrativní, což poskytuje výrazný prostor pro soudní praxi. Nebylo by však vhodné využívat v soukromém právu praxi trestních soudů a civilní soudy by měly rozhodovat zcela nezávisle na ní, vzhledem k subsidiaritě trestních sankcí.

Problematickou otázkou v úpravě zákazu lichevních smluv jsou právní následky, které takováto smlouva vyvolává. Zákon v § 1796 NOZ stanovuje, že lichevní smlouva je neplatná. Ovšem není dále určeno, zdali se jedná o neplatnost absolutní nebo relativní. Z výše popsaných argumentů je možno usuzovat spíše na neplatnost relativní, kterou také NOZ preferuje. Nicméně jednoznačné určení bude spočívat čistě na soudní praxi.

4.3 Vztah lichvy a neúměrného zkrácení

Jak neúměrné zkrácení, tak také lichva plní v českém právním řádu podobný úkol, kterým je ochrana slabší smluvní strany. Přesto však mezi nimi existují značné rozdíly.

Především se liší v předpokladech, které jsou nutné pro jejich aplikaci. Pro naplnění skutkové podstaty lichvy je vyžadován jak subjektivní, tak objektivní předpoklad. Subjektivním předpokladem je tíseň, nezkušenost, rozumová slabost, rozrušení a lehkomyšlnost na straně poškozeného subjektu. K tomuto musí dále přistoupit zneužití některého z těchto subjektů protistranou. Objektivní předpoklad představuje hrubý nepoměr mezi vzájemným plněním a protiplněním stran, který je však totožný také pro institut neúměrného zkrácení. Naproti tomu je u neúměrného zkrácení jako subjektivní předpoklad vyžadováno pouze jediné, a to je schopnost rozpoznání hodnoty vzájemného plnění zkracujícím.

Dalším z rozdílů jsou právní následky obou institutů. Pokud je uzavřena lichevní smlouva, zákon stanovuje její neplatnost. Pro relativní neplatnost svědčí argument, že v případě, pokud bude za lichevní možno označit jen určitou část smlouvy, bude neplatná pouze tato část a zbývající část může strany nadále zavazovat. Nehledě na to, že v případě, kdy je uzavřena lichevní smlouva, je možné využít moderačního práva soudu dle § 577 NOZ. Jak již bylo vyjádřeno v předchozích odstavcích, s největší pravděpodobností se tedy bude jednat o neplatnost relativní.

Naproti tomu, pokud jsou splněny podmínky pro dovolání se neúměrného zkrácení, není dotčená smlouva neplatná, zkrácená strana však může požadovat její zrušení. Zkracující má ale možnost zachovat takovouto smlouvu v platnosti v případě, že zkrácenému doplní to, o co byl zkrácen.

Poslední rozdíl spočívá ve lhůtě určené k uplatnění institutů. Co se týká neúměrného zkrácení, je stanovena jednorochní prekluzivní lhůta, která počíná běžet okamžikem uzavření smlouvy. Pro dovolání se neplatnosti lichevní smlouvy však zákon lhůtu neupravuje, proto se právo pro namítnutí neplatnosti lichevní smlouvy promlčí v obecné, tříleté promlčecí lhůtě.

Oba instituty, tedy jak lichvu, tak také neúměrné zkrácení upravuje pouze rakouské právo (ABGB). Německé právo (BGB) upravuje pouze zákaz lichevních smluv a švýcarské právo (OR) pouze neúměrné zkrácení.¹¹¹

¹¹¹ Přestože, jak již bylo zmíněno výše, švýcarská úprava neúměrného zkrácení se spíše podobá úpravě lichvy.

4.4 Smlouvy uzavírané adhezním způsobem

4.4.1 Obecná charakteristika smluv uzavíraných adhezním způsobem

Smlouvy uzavírané adhezním způsobem upravuje NOZ v § 1798 až § 1801. Přívlastkem „adhezní“ je možno označit smlouvu v případě, kdy jedna ze stran, která je v závazkovém právním vztahu považována za stranu silnější, předloží straně druhé, která je považována za stranu slabší, návrh smlouvy a tato strana může návrh přijmout pouze ve formě, v jakém je jí předložen a to bez možnosti obsah smlouvy nějakým způsobem ovlivnit. Nejedná se tedy o samostatný smluvní typ, nýbrž jen o způsob, jakým je možno určitou smlouvu uzavřít.

Právní úprava v NOZ vychází z CCQ, konkrétně z čl. 1379 a násl.¹¹² Český a québecký právní řád však vykazují určité odlišnosti. Québecký právní řád ochranu spotřebitele a ochranu slabší smluvní strany upravuje v týchž ustanoveních, kdežto český právní řád poskytuje spotřebiteli ochranu také v jiných ustanoveních zákona¹¹³ než slabší smluvní straně.¹¹⁴ Jak již bylo zmíněno v úvodních kapitolách práce, spotřebitel je považován za slabší smluvní stranu, ovšem není to jediná skupina subjektů, které tato ochrana náleží. Slabší smluvní strana je totiž pojmem rozsáhlejším a vztahuje se na širší okruh subjektů.¹¹⁵

4.4.2 Základní podmínky ve smlouvách uzavíraných adhezním způsobem

NOZ v § 1798 odst. 1 stanovuje, že *„ustanovení o smlouvách uzavíraných adhezním způsobem platí pro každou smlouvu, jejíž základní podmínky byly určeny jednou ze smluvních stran nebo podle jejich pokynů, aniž slabší strana měla skutečnou příležitost obsah těchto základních podmínek ovlivnit.“*¹¹⁶

Základní podmínky smlouvy představují hodnotící kritérium, na základě něž bude soudní praxe posuzovat, zdali se jedná o smlouvu uzavřenou adhezním způsobem, či nikoliv. Jsou to ty, které jsou pro samotný smluvní vztah významné. V případě, že budou tyto základní podmínky smlouvy určeny jednou ze stran nebo dle jejich pokynů a slabší smluvní strana

¹¹² Tento článek stanovuje v odstavci prvním, že *„adhezní smlouva je taková smlouva, ve které jsou základní ujednání smlouvy stanoveny nebo vypracovány jednou ze stran, jejím jménem nebo podle jejich pokynů (instrukcí) a nebyly dosaženy vzájemnou dohodou.“* A v odstavci druhém, že *„každá smlouva, která není smlouvou adhezní, je smlouvou uzavřenou na základě vzájemné dohody.“*

¹¹³ § 1810 a násl. NOZ

¹¹⁴ Například § 3 odst. 2 písm. c) NOZ, § 433 NOZ, § 1798 a násl. NOZ.

¹¹⁵ PETROV, Jan. In HULMÁK, Milan (ed). *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§1721-2054). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 342 - 343.

¹¹⁶ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

navíc nebude mít skutečnou příležitost ovlivnit jejich obsah, bude se na takovou smlouvu vztahovat ustanovení o smlouvách uzavíraných adhezním způsobem.¹¹⁷

Jejich význam spočívá v tom, že pokud byly tyto základní podmínky sjednány adhezním způsobem, je možné použít ustanovení § 1789 a násl. NOZ také na ostatní části smlouvy. Ovšem v případě, že tomu tak není a základní smluvní podmínky nebyly uzavřeny adhezním způsobem, pak nelze na daný smluvní vztah aplikovat ustanovení pro ochranu slabší smluvní strany při uzavírání smluv adhezním způsobem. NOZ totiž staví na tom, že smlouva musí být za uzavřenou adhezním způsobem kvalifikována jako celek, tedy nelze za uzavřená adhezním způsobem považovat pouze určitá ustanovení, která obsahuje.¹¹⁸

Zákon jako takový nemůže obecně vymezit všechny situace, na které může v budoucnu dopadat. V tomto případě je ponechání určení toho, zdali bude smlouva na základě posouzení základních smluvních podmínek považována za adhezní, čistě v rukou soudu. Slabší smluvní straně toto přináší možnost se domáhat svého práva v případě jakékoliv smlouvy, bez toho, aby daný specifický spor byl poznamenán pevně stanovenými pravidly.

4.4.3 Formulářové smlouvy

Za „formulářovou“ lze považovat smlouvu, „*kteřá je uzavřena na formuláři, jenž v předtištěné podobě dodává jedna ze smluvních stran, obvykle ta v reálně silnější pozici.*“¹¹⁹ Nejedná se tedy o specifický smluvní typ, nýbrž jen o způsob, jakým dochází k uzavření smlouvy. Zákon v § 1798 odst. 2 stanovuje vyvratitelnou právní domněnku, kdy v případě, že bude použit „*k uzavření smlouvy se slabší stranou smluvní formulář užívaný v obchodním styku nebo jiný podobný prostředek, má se za to, že smlouva byla uzavřena adhezním způsobem.*“¹²⁰ Nebude-li tedy prokázán opak, platí, že smlouva předložená druhé straně na formuláři nebo podobném prostředku, bude znamenat, že se na ni užijí ustanovení § 1798 a násl.

Takto uzavírané smlouvy se vyznačují velkou mírou obecnosti, kdy jsou zpravidla podmínky v nich stanovené pro všechny potencionální spolukontrahenty zcela totožné. V praxi může taková smlouva vypadat například tak, že se do ní doplní pouze jméno smluvní strany a všechny ostatní náležitosti budou předem stanoveny na daném tiskopise oferentem. Slabší smluvní straně ovšem náleží ochrana také, pokud její možnost volby není zcela

¹¹⁷ PETROV, Jan. In HULMÁK, Milan (ed). *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§1721-2054). Komentář.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 344.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 343.

¹¹⁹ JURMAN, Miroslav. *K rizikům formulářových smluv* [online]. epravo.cz, 12. března 2002 [cit. 20. listopadu 2014]. Dostupné na: <http://www.epravo.cz/top/clanky/k-rizikum-formularovych-smluv-16013.html>.

¹²⁰ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

vyloučena, například pokud bude jeho volba spočívat v tom, že si musí zvolit z několika možností.¹²¹

Je nutno ovšem zdůraznit, že používání formulářových smluv nemá vždy pro adresáta pouze negativní důsledky. V případě, že tyto neodporují zákonu a ani jej nijak neobcházejí, mohou znamenat také pravý opak. Znamenají v mnoha případech menší finanční zatížení a zjednodušení právního styku mezi stranami závazkového právního vztahu.

4.4.4 Doložky ve smlouvách uzavíraných adhezním způsobem

NOZ do úpravy adhezních smluv přináší významnou změnu, která se týká doložek v nich obsažených. V rámci této části budou rozebrány jednotlivé typy doložek, které NOZ aktuálně upravuje a důsledky, jež z nich mohou pro slabší smluvní stranu vyplývat.

4.4.4.1 Tzv. včleňovací doložky

Zákon nevylučuje, aby část obsahu smlouvy byla upravena mimo vlastní text smlouvy. Obecně je toto stanoveno v § 1751 odst. 1 NOZ, který říká, že „část obsahu smlouvy lze určit odkazem na obchodní podmínky, které navrhovatel připojí k nabídce nebo které jsou stranám známy.“¹²²

V § 1799 NOZ je poté zakotvena úprava speciální, která platí pro smlouvy uzavírané adhezním způsobem. V případě, že smlouva uzavřená adhezním způsobem obsahuje doložku, „která odkazuje na podmínky uvedené mimo vlastní text smlouvy,“¹²³ je takováto doložka platná pouze a jedině za předpokladu, že slabší smluvní strana byla s touto „doložkou a jejím významem seznámena nebo prokáže-li se, že význam doložky musela znát.“¹²⁴ Rozdílnost mezi obecnou a speciální úpravou pro smlouvy uzavírané adhezním způsobem tedy spočívá v tom, že pokud bude doložka odkazující na obchodní podmínky přítomna v adhezní smlouvě, musí být slabší smluvní straně znám její význam.

Seznámení s obsahem doložky nebo její vysvětlení není možno vnímat pouze ve formálním smyslu, tedy jako pouhé obsažení doložky v textu smlouvy. Nepostačuje tedy jen znalost textu, ale slabší smluvní straně musí být znám konkrétní význam takovéto doložky, k čemu ji zavazuje.

¹²¹ PETROV, Jan. In HULMÁK, Milan (ed). *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§1721-2054). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 345.

¹²² Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹²³ Tamtéž.

¹²⁴ Tamtéž.

Nejasnost ale může způsobovat určení míry tohoto seznámení. Tedy, zdali bude dostačující slabší smluvní stranu seznámit s tím, že právě díky existenci včleňovací doložky se právní vztah bude řídit také obchodními podmínkami, které nejsou obsaženy v samotném textu smlouvy, nebo bude nutné ji seznámit také s konkrétním obsahem obchodních podmínek.¹²⁵

Teorie se obecně přiklání k variantě první¹²⁶ a domnívám se, že praxe bude zastávat podobný názor, jelikož podrobné vysvětlení obchodních podmínek by mohlo být velmi těžko proveditelné. Nehledě na úpravu obsaženou v § 1753 NOZ, v rámci něhož je zakotvena neúčinnost obchodních podmínek, které strana nemohla rozumně očekávat, v případě, že je nepřijala výslovně. Je tedy možné konstatovat, že úprava v § 1799 NOZ bude spíše vnímána tak, že slabší smluvní strana bude mít právo na ozřejnění pouze včleňovací doložky, nikoliv obchodních podmínek na které odkazuje.¹²⁷

Z dikce zákona vyplývá, že důkazní břemeno bude na straně předkladatele smlouvy, který v případě sporu mezi stranami bude muset prokázat, že svého spolukontrahenta s významem doložky seznámil, nebo že ji tento znát musel. Důsledkem toho, že slabší smluvní strana význam doložky neznala, je neplatnost takovéto doložky a strany proto nemohou být zavázány podmínkami, na něž odkazuje.

Je možné se domnívat, že praxe bude hledat způsoby, jak ustanovení § 1799 NOZ obejít. Například paušálním začleněním klausule o seznámení s doložkou, která bude slabší smluvní straně předložena k podpisu. Takové jednání by však znamenalo obcházení zákona a je nepřijatelné. V případě, že by však předkladatel smlouvy takto jednal, bude na soudní instanci, aby slabší smluvní straně poskytla ochranu.

Nicméně je začlenění této informační povinnosti krok správným směrem ke zvýšení ochrany slabší smluvní strany, který má zabránit vnímání podpisu jako jasného potvrzení toho, že strana text smlouvy četla a chápe, k čemu se zavazuje.

4.4.4.2 Obtížně čitelné a nesrozumitelné doložky

Úprava v NOZ však neopomíjí ani úpravu těch doložek, které jsou začleněny v samotném textu smlouvy. V § 1800 NOZ jsou upraveny doložky, které jsou pro slabší smluvní stranu buďto obtížně čitelné, nesrozumitelné nebo zvláště nevýhodné.

¹²⁵ PELIKÁN, Robert, PELIKÁNOVÁ, Irena. In ŠVESTKA, Jiří (ed). *Občanský zákoník. Komentář. Svazek V.* 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014, s. 162.

¹²⁶ Tamtéž.

¹²⁷ Tamtéž.

V rámci této části budou nejprve vymezeny doložky obtížně čitelné a následně doložky nesrozumitelné. Zvláště nevýhodné doložky, které upravuje § 1800 odst. 2 NOZ budou popsány samostatně dále v práci.

K tomu, jakým způsobem je možno nahlížet na nečitelnou doložku, je možné se vrátit těsně před účinnost NOZ a poukázat na nález ÚS, který stanovil, že „*smluvní ujednání musejí mít dostatečnou velikost písma, nesmějí být ve výrazně menší velikosti než okolní text, nesmějí být umístěna v oddílech, které vzbuzují dojem nepodstatného charakteru.*“¹²⁸

Za nesrozumitelnou je poté možné označit takovou doložku, ze které subjekt není schopen rozpoznat její význam a důsledky, které pro něj bude znamenat. Nesrozumitelnost je vztažena k osobě průměrného rozumu. Ovšem jak již bylo zmíněno výše, slabší smluvní stranou dle § 433 NOZ není pouze osoba fyzická a ustanovení na její ochranu se budou toliko aplikovat také na podnikatele. Proto bude nutné se vždy zabývat tím, kdo touto slabší smluvní stranou bude. Tím se zvýrazní role soudu v případě sporu, který bude muset dbát na to, aby svědomitě posoudil, zda by v konkrétním případě byly subjekty v obdobném postavení schopny rozumět textu smlouvy, jak je uveden.

NOZ však dává možnost, jakou se lze neplatnosti takovýchto doložek vyvarovat. Jedná se o situaci, kdy by bylo nutno prokázat, že daná doložka, přestože nesrozumitelná, popřípadě špatně čitelná, byla straně, která je považována za slabší, náležitě a dostatečně vysvětlena a nezpůsobí jí újmu. Vysvětlení musí přijít před samotným podpisem smlouvy a újma, která je způsobena slabší smluvní straně musí být v příčinné souvislosti s nesrozumitelností doložky.

Důsledkem začlenění obtížně čitelné nebo nesrozumitelné doložky je její neplatnost. Nejedná se však o neplatnost absolutní, ale relativní, čili se jí musí subjekt, jenž je v postavení slabší smluvní strany dovolat.¹²⁹

Jak tedy patrně, toto ustanovení je pojato velmi široce a budou kladeny vysoké nároky při utváření smluv na předkládající stranu. Na druhou stranu se však domnívám, že vliv na ochranu slabší smluvní strany tato úprava bude mít jistě pozitivní.

4.4.4.3 Zvláště nevýhodné doložky

V § 1800 odst. 2 NOZ upravuje ty doložky, které jsou pro slabší smluvní stranu zvláště nevýhodné.¹³⁰ K tomu, aby byla doložka považována za zvláště nevýhodnou, je třeba, aby

¹²⁸ Nález Pl. ÚS 3512/11 ze dne 11. listopadu 2013 (získáno 20. listopadu 2014 z databáze NALUS).

¹²⁹ PETROV, Jan. In HULMÁK, Milan (ed). *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§1721-2054). Komentář.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 351.

plnění mezi stranami nebylo vyvážené. Zvláště nevýhodnou doložkou není však ta, která se vztahuje k předmětu plnění nebo jeho ceně, v takovém případě by bylo možno zvážit spíše aplikaci § 1793 a násl. NOZ. Vyvážeností je v tomto případě myšlena vyváženost v právech a povinnostech stran.¹³¹

Ovšem pouze to, že je doložka pro slabší smluvní stranu zvláště nevýhodná, samo o sobě nepostačuje k tomu, aby vyvolala neplatnost. Je nutné, aby pro tuto zvláštní nevýhodnost neexistoval rozumný důvod. Zde bude velmi záležet na právním vztahu, který bude posuzován. Rozumný důvod může být určitým změkčujícím kritériem pro předkladatele smlouvy. Je totiž možné, že v určitých případech bude muset být ve smlouvě zakotvena doložka, která bude pro slabší smluvní stranu zvláště nevýhodná. Nicméně stejně tak může být v téže smlouvě zároveň přítomno další ustanovení, které bude naopak slabší smluvní stranu v jiném ohledu zvýhodňovat oproti jejímu spolukontrahentu. Proto je nezbytné vnímat právní vztah jako celek a neposuzovat pouze jednotlivá dílčí ujednání bez vzájemného kontextu.

Jako typický příklad zvláště nevýhodné doložky uvádí § 1800 odst. 2 NOZ situaci, kdy se smlouva odchýlí bez závažného důvodu od obvyklých podmínek ujednávaných v obdobných případech. Tato úprava je však dispozitivního rázu a je možno tedy obvyklé podmínky v obdobných případech vnímat spíše jako pomocné kritérium, které pomáhá zvyšovat právní jistotu subjektů, nicméně je možné se od něj odchýlit.

Specifické u doložek zvláště nevýhodných jsou právní následky, které vyvolávají. V případě zakotvení takovéto doložky ve smlouvě bude toto ujednání neplatné relativně, tedy strana se musí dovolat neplatnosti, stejně jako u doložek obtížně čitelných a nesrozumitelných. Rozdíl oproti § 1800 odst. 1 NOZ však spočívá v tom, že pokud je vznesena námitka neplatnosti pro rozpor s § 1800 odst. 2 NOZ a pokud to vyžaduje spravedlivé uspořádání práv a povinností stran, může soud využít tzv. moderačního práva a pozměnit práva a povinnosti, které stranám ze závazkového právního vztahu vyplývají.¹³²

¹³⁰ Konkrétně § 1800 odst. 2 NOZ stanovuje, že „obsahuje-li smlouva uzavřená adhezním způsobem doložku, která je pro slabší smluvní stranu zvláště nevýhodná, aniž je pro to rozumný důvod, zejména odchyluje-li se smlouva závažně a bez zvláštního důvodu od obvyklých podmínek ujednávaných v obdobných případech, je doložka neplatná. Vyžaduje-li to spravedlivé uspořádání práv a povinností stran, soud rozhodne obdobně podle § 577.“

¹³¹ PETROV, Jan. In HULMÁK, Milan (ed). *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§1721-2054). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 352.

¹³² Tamtéž, s. 354.

4.4.5 Kogentnost ustanovení

Zákon ve větě první § 1801 stanovuje, že ustanovení chránící slabší smluvní stranu v případě, že tato uzavře smlouvu, kterou je možné označit přívlastkem adhezní, jsou kogentní povahy. Tento samotný fakt zdůrazňuje onu nutnost ochrany slabší smluvní strany. V případě, že se předkladatel smlouvy odchýlí od § 1799 nebo § 1800 NOZ, popřípadě se pokusí vyloučit je, nebude k tomuto přihlíženo. Následkem je, že soud na smlouvu, která se přičí § 1801 NOZ, pohlíží z úřední povinnosti tak, „*jako by byla od počátku bez takového ujednání.*“^{133 134}

Pokud se ale jedná o smlouvu mezi podnikateli, použije se věta druhá § 1801 NOZ. V takovémto právním vztahu se mohou podnikatelé odchýlit od § 1799 nebo 1800 odst. 1 NOZ, nebo je i zcela vyloučit. Tedy mohou vyloučit ochranu, která je slabší smluvní straně poskytována v případě, že je do textu smlouvy začleněna doložka obtížně čitelná, nesrozumitelná nebo včleňovací.

Ovšem je nutno poukázat na to, že § 1800 odst. 2 NOZ „*je převážně kogentní i mezi podnikateli.*“¹³⁵ Ovšem pouze za předpokladu, že bude možné klasifikovat doložku za zvlášť nevýhodnou až do té míry, že bude hrubě odporovat „*obchodním zvyklostem a zásadám obchodního styku.*“¹³⁶ Navíc takováto doložka nesmí být součástí samotného textu smlouvy, ale musí být obsažena v obchodních podmínkách a také navržena předkladatelem smlouvy.

Otázkou zůstává, proč zákonodárce vymezil ochranu pouze tehdy, když nebude součástí textu smlouvy. Nabízí se řešení, že tomu tak bude z důvodu, že je § 1801 věty druhé NOZ zaměřen cíleně na podnikatele, od kterých se vyžaduje vyšší míra odbornosti. Zákonodárce však nechce jejich ochranu vyloučit úplně, nicméně právě z důvodu, že je zde chráněn právě podnikatel, nemusí mu být poskytnuta taková míra ochrany, jako pokud by se jednalo o subjekt, který podnikatelem není.

4.4.6 Závěrem o smlouvách uzavíraných adhezním způsobem

Český právní řád poskytuje ochranu široké skupině subjektů, pokud tito uzavírají smlouvy adhezním způsobem. Jsou to všichni ti, kteří se nacházejí v postavení slabší smluvní

¹³³ Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku. *Ministerstvo spravedlnosti* [online]. [cit. 20. listopadu 2014]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

¹³⁴ PETROV, Jan. In HULMÁK, Milan (ed). *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§1721-2054). Komentář.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 355.

¹³⁵ Tamtéž.

¹³⁶ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

strany. Nestaví však ochranu spotřebitele a adherenta na stejnou úroveň, jako jeho quebecký vzor.

To, jestli bude smlouva považována za uzavřenou adhezním způsobem či nikoliv, bude záležet na faktu, budou-li její základní podmínky určeny předkladatelem smlouvy nebo dle jeho pokynů a slabší smluvní strana nebude mít skutečnou příležitost ovlivnit jejich obsah. Pro tento způsob jednání mezi stranami se zažilo označení „take it, or leave it.“

Strana slabší, která není předkladatelem smlouvy, může být totiž pod tlakem vnějších okolností „nucena“ smlouvu přijmout i pro ni v nevýhodné podobě, bez možnosti začlenění do konečného dokumentu jakéhokoliv vlastního pozměňovacího návrhu.

Předkladatel smlouvy je ovšem ve výhodnější pozici i přesto, že na trhu existuje určitá reálná konkurence. Většinou totiž mají tyto subjekty, tedy ti, kteří návrhy smluv předkládají, ve svých smluvních nabídkách téměř totožné podmínky. Tím vlastně slabšímu subjektu není dána skutečná možnost volby, pokud daný produkt či službu požaduje, nebo je nucen ji využívat v rámci svého každodenního života.

Bohužel jsou adhezní smlouvy v největší míře využívány právě v oblastech, které jsou nezbytné pro běžné fungování každého jednotlivce. Jedná se především o oblast bankovních služeb, pojistných smluv, služeb telekomunikačních společností, dodávek energií a podobně.

Výslovně je nově v zákoně také zakotvena úprava formulářových smluv. Je stanovena vyvratitelná právní domněnka, kdy v případě, že bude smlouva uzavřena na formuláři, nebo obdobném prostředku, bude, pokud nebude prokázán opak, považována za uzavřenou adhezním způsobem.

Dále jsou nově v právním řádu upraveny doložky, které mohou být součástí smluv uzavíraných adhezním způsobem. Jedná se o ujednání, která mohou být obtížně čitelná, nesrozumitelná, odkazující na obchodní podmínky mimo vlastní text smlouvy a také ta, která jsou pro slabší smluvní stranu zvlášť nevýhodná. Pokud takovouto doložku text smlouvy obsahuje, je tato relativně neplatná. U zvlášť nevýhodných doložek je oproti těm ostatním však dále stanoveno, že soud v případě, že je jejich existence ve smlouvě prokázána, může využít tzv. moderační právo a obsah právního jednání pozměnit, aby odpovídalo spravedlivému uspořádání mezi stranami. Domnívám se, že toto ustanovení je mírně rozporuplné. Pokud má soud právo měnit práva a povinnosti stran, výrazným způsobem tím může zasáhnout do autonomie vůle subjektů. Na jednu stranu zde stojí ochrana slabší smluvní strany, pro kterou je v případě nevyváženosti mezi právy a povinnostmi stran jistě pozitivní fakt, že soud může tento nevyvážený vztah narovnat. Na stranu druhou ovšem vyvstává

otázka, zdali by strany smlouvu vůbec uzavřely, pokud by byly podmínky určeny jiným způsobem.¹³⁷

Domnívám se, že výslovná úprava zákona týkající se uzavírání smlouvy adhezním způsobem značí vůli zákonodárce o nastolení vyšší míry ochrany slabší smluvní strany. Na druhou stranu je však ponechán prostor soudní praxi, aby v každém jednotlivém případě posoudila, zdali určitá smlouva splňuje stanovené náležitosti, aby mohla být prohlášena za uzavřenou adhezním způsobem.

Cílem je, aby nedocházelo ke zneužívání slabší smluvní strany, a v případě, že se tak stane, dát jí možnost adekvátní obrany. Osobně se domnívám, že tato úprava povede ke zlepšení pozice slabší smluvní strany celkově.

¹³⁷ Tedy způsobem, který stanoví soud.

5. Závěr

Cílem této diplomové práce bylo popsat, jakým způsobem je upravena ochrana slabší smluvní strany v NOZ, v čem spočívá její funkce a dále analýza samotného pojmu slabší smluvní strany. Dále bylo cílem rozebrání vybraných institutů (neúměrné zkrácení, lichva a smlouvy uzavírané adhezním způsobem) a jejich dopad na ochranu slabší smluvní strany. Pokoušela jsem se odpovědět na otázku, v čem jsou jejich problematické aspekty a jaký mohou mít dopad na praxi.

Úprava ochrany slabší smluvní strany je v NOZ zakotvena jako jedna ze zásad soukromého práva, konkrétně v § 3 odst. 2 písm. c), a dále je upravena prostřednictvím tzv. generální klauzule ochrany slabší smluvní strany v § 433 odst. 1, z něž je také možno dovodit znaky, které ji charakterizují. Okruh subjektů, na které se tato ochrana může vztahovat je upraven poměrně široce, což značí tendence k poskytování vyšší míry ochrany slabším subjektům prostřednictvím právního řádu. To koresponduje s faktem, že NOZ si klade za jeden ze svých cílů rozumnou ochranu slabší strany.

Co se týká zmíněných institutů, domnívám se, že jejich dopad do oblasti ochrany slabší smluvní strany bude vesměs pozitivní. Nejvýraznější prostor byl věnován institutu neúměrného zkrácení, jelikož se domnívám, že právě tento bude v praxi způsobovat největší obtíže. Za negativum považuji především absenci procesní úpravy a nutnost dořešení některých otázek čistě soudní praxí. Na druhou stranu se jako nejméně problematická jeví úprava zákazu lichevních smluv. Sporným bodem zůstává pouze stanovení následků, tedy, zdali bude lichevní smlouva neplatná absolutně, nebo relativně. Koncepce NOZ inklinuje spíše k neplatnosti relativní, přesto to však není možno vnímat jako konečné řešení. Za velmi zdařilou považuji úpravu smluv uzavíraných adhezním způsobem. Především výslovná úprava doložek, přestože byla již dříve dovozována judikaturou, našemu právnímu řádu chyběla a osobně ji vnímám jako velmi přínosnou pro slabší smluvní stranu.

Nová právní úprava jako celek je jistě převratnou změnou pro celou oblast ochrany slabší smluvní strany a i přes výše zmíněné sporné body se domnívám, že díky ní bude nastolena vyšší míra této ochrany.

Bibliografie

Monografie

BEZOUŠKA, Petr; PIECHOWICZOVÁ, Lucie. *Nový občanský zákoník nejdůležitější změny*. 1. vydání. Olomouc: Anag, 2013. 375 s. ISBN 978-80-7263-819-2.

HENDRYCH, Dušan a kol. *Právníký slovník*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. 1459 s. ISBN 978-80-7400-059-1.

HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§1721-2054). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. 1317 s. ISBN 978-80-7400-535-0.

HURDÍK, Jan; LAVICKÝ, Petr. *Systém zásad soukromého práva*. 1. vydání. Brno: Munipress, 2010. 197 s. ISBN 978-80-210-5063-1.

KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 3139173039.

KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské III. Právo obligační*. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 413 s. ISBN 978-80-7478-410-1.

LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. 2380 s. ISBN 978-80-7400-529-9.

MELZER, Filip; TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek III*. 1. vydání. Praha: Leges, 2014. 1234 s. ISBN 978-80-7502-003-1.

MELZER, Filip; TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I*. 1. vydání. Praha: Leges, 2014. 649 s. ISBN 978-80-87576-73-1.

ROUČEK, František; SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl čtvrtý (§§859 až 1089)*. Praha: V. Linhart, 1936. 866 s.

SALAČ, Jaroslav. *Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v civilním právu*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2004. 301 s. ISBN 8071799149.

SELUCKÁ, Markéta. *Ochrana spotřebitele v soukromém právu*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008. 134 s. ISBN 978-80-7400-037-9.

ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014. 1667 s. ISBN 978-80-7478-370-8.

ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek V*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014. 1700 s. ISBN 978-80-7478-638-9.

TICHÝ, Luboš. *Obecná část občanského práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. 372 s. ISBN 978-80-7400-483-4.

Právní předpisy

Císařský patent č. 946/1811 Sb., z. s., obecný zákoník občanský, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 141/1950 Sb., tzv. střední občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Německý občanský zákoník (Das bürgerliche Gesetzbuch), ve znění pozdějších předpisů.

Québecký občanský zákoník (Code civil du Québec), ve znění pozdějších předpisů.

Rakouský občanský zákoník (Das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch), ve znění pozdějších předpisů.

Švýcarský občanský zákoník (Bundesgesetz betreffend die Ergänzung des Schweizerischen Zivilgesetzbuches), část pátá – závazkové právo (Fünfter Teil: Obligationenrecht), ve znění pozdějších předpisů.

Odborné články

BEJČEK, Josef. Princip rovnosti a ochrana slabšího. *Právní fórum*, 2004, roč. 1, č. 4, s. 129-132.

BOHATA, Petr. Dobré mravy v německém právu. *Právní rozhledy*, 1999, roč. 7, č. 9, s. 466-472.

ELIÁŠ, Karel. Nový občanský zákoník ve sbírce zákonů. *Právní rozhledy*, 2012, roč. 20, č. 7, s. 229-235.

Judikatura vnitrostátních soudů

Rozsudek Nejvyššího soudu 22 Cdo 1993/2001 ze dne 8. dubna 2003 (získáno 20. listopadu 2014 z <http://nsoud.cz/>).

Usnesení Nejvyššího soudu 30 Cdo 1776/2007 ze dne 17. června 2008 (získáno 20. listopadu 2014 z <http://nsoud.cz/>).

Usnesení Nejvyššího soudu 7 Tdo 793/2010 ze dne 25. srpna 2010 (získáno 20. listopadu 2014 z <http://nsoud.cz/>).

Usnesení Nejvyššího soudu 30 Cdo 1653/2009 ze dne 31. srpna 2010 (získáno 20. listopadu 2014 z <http://nsoud.cz/>).

Nález Pl. ÚS 3512/11 ze dne 11. listopadu 2013 (získáno 20. listopadu 2014 z databáze NALUS).

Elektronické zdroje

Bible. Překlad 21.století [online]. [cit. 20. listopadu 2014]. Dostupné na <http://www.bible21.cz/online>.

Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku. *Ministerstvo spravedlnosti* [online]. [cit. 20. listopadu 2014]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

JURMAN, Miroslav. *K rizikům formulářových smluv* [online]. epravo.cz, 12. března 2002 [cit. 20. listopadu 2014]. Dostupné na: <http://www.epravo.cz/top/clanky/k-rizikum-formularovych-smluv-16013.html>.

The laws of the twelve tables [online]. [cit. 20. listopadu 2014]. Dostupné na http://www.constitution.org/sps/sps01_1.htm.

Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky [online]. [cit. 20. listopadu 2014]. Dostupné na http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t0844_08.htm.

ZIMA, Petr. *Nepoměr, hrubý nepoměr atd.* [online]. epravo.cz, 19. července 2013 [cit. 20. listopadu 2014]. Dostupné na: <http://www.epravo.cz/top/clanky/nepomer-hruby-nepomer-atd-91745.html>.

Abstrakt

Cílem této práce je popsat ochranu slabší strany dle nového občanského zákoníku, definovat ji a začlenit do systému soukromého práva. Následně budou vymezeny specifické nástroje ochrany, ve kterých se ochrana slabší strany promítá. Těmito specifickými instituty jsou smlouvy uzavírané adhezním způsobem, lichva a neúměrné zkrácení (*laesio enormis*), které budou také v rámci práce srovnány navzájem. V závěru bude zhodnocena právní úprava a její problematické aspekty.

Summary

The purpose of this work is describe protection of the weaker party according to the new civil code, definition of this and include it in to the system of private law. Subsequently it will define specific protection tools, in which protection of the weaker party will be reflected. These specific protection tools are contracts, that are concluded by adhesion method, usury and disproportionate shortening (*laesio enormis*), which will be compared each other in this work. At the conclusion legal regulations and its problematic aspects will be evaluated.

Seznam klíčových slov/Keywords

Klíčová slova

Ochrana slabší strany, nový občanský zákoník, smlouvy uzavírané adhezním způsobem, lichva, neúměrné zkrácení, spravedlnost, faktická rovnost, právní rovnost, absolutní neplatnost, relativní neplatnost.

Keywords

Protection of the weaker party, the new Civil Code, contracts that are concluded by adhesion method, usury, disproportionate shortening (laesio enormis), equity, true equality, legal equality, absolute nullity, relative nullity.